

PARTIJ VOOR DE DIEREN

OOK IN JOUW GEMEENTE

NATUURLIJK

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	5
<u>Hoofdstuk 1: Een leefbare Aarde</u>	6
Klimaat, biodiversiteit en energie	
1.1 Een betere wereld begint in jouw gemeente	7
1.2 Klimaatproblemen en natuurproblemen eerlijk oplossen	8
1.3 Schone energie betaalbaar voor iedereen	9
1.4 Besparen: minder gebruik van energie is het belangrijkste	9
1.5 Duurzame energie opwekken	10
1.6 Goed voorbeeld doet goed volgen	11
<u>Hoofdstuk 2: Dieren moeten kunnen leven zoals ze willen</u>	12
Dierenrechten en dierenwelzijn	
2.1 Aandacht voor dieren bij gemeentelijke plannen	13
2.2 Ook dieren willen prettig leven	13
2.3 Stop de vee-industrie	14
2.4 Respect en zorg voor vrije dieren	15
2.5 Zorg voor huisdieren	16
2.6 Geen vermaak ten koste van dieren	16
<u>Hoofdstuk 3: Kies voor groen</u>	18
Natuur en biodiversiteit	
3.1 Bescherm en geniet van onze natuur	19
3.2 Groen maakt mensen gelukkiger	20
3.3 Een gifvrije gemeente	20
3.4 Biodiversiteit door goed beheer	21
3.5 Water doet leven	22
3.6 Groen in de wijk	23
3.7 Bouw groene wijken, maar niet in het groen	23
3.8 Vergroenen doen we samen	24
3.9 Toekomstbestendig en groen landelijk gebied	24

Hoofdstuk 4: Een eerlijke economie **25**

Economie, werk, inkomen en bestaanszekerheid

4.1 Een economie voor iedereen	26
4.2 Stop de vervuiling	27
4.3 Geen grondstof gaat verloren	27
4.4 Afval bestaat niet	28
4.5 Reclame	28
4.6 Festivals, evenementen en toerisme	29
4.7 Lokale economie versterken	29
4.8 Maatschappelijk verantwoord ondernemen	30
4.9 Geen armoede in jouw gemeente	30
4.10 Werk in goede en groene banen	31

Hoofdstuk 5: Duurzaam wonen voor iedereen **33**

Wonen en bouwen

5.1 Een passende woning voor iedereen	34
5.2 Keuzes maken die passen bij de omgeving	35
5.3 Klimaatpositief en natuurinclusief bouwen	36
5.4 Inclusief en toegankelijk wonen	37
5.5 Dak- en thuislozen	37

Hoofdstuk 6: Inclusief, rechtvaardig en solidair **38**

Iedereen is belangrijk

6.1 Iedereen is gelijk	39
6.2 Vluchtelingen zijn welkom	40
6.3 Volwaardig meedoen voor iedereen	41

Hoofdstuk 7: Schoon onderweg **43**

Vervoer en betere bereikbaarheid

7.1 Ruim baan voor voetgangers en fietsers	44
7.2 Goed en duurzaam openbaar vervoer	45
7.3 Minder auto's, meer ruimte	46
7.4 Schoon vervoer, gezonde lucht	46

Hoofdstuk 8: Gezond en veilig in jouw gemeente **48**

Gezondheid, zorg en veiligheid

8.1 Gezond begint bij schoon	49
8.2 Geestelijk gezond en wel	50
8.3 Bewegen is gezond	50
8.4 Gezond en duurzaam voedsel	51
8.5 Zorg op maat	52
8.6 Zorg en dieren	53
8.7 Risico's gebruik van drugs en middelen	53
8.8 Veiligheid	54
8.9 Demonstreren is een grondrecht	55

<u>Hoofdstuk 9: Een leven lang leren</u>	56
Onderwijs en cultuur	
9.1 Recht op goed onderwijs	57
9.2 Cultuur en erfgoed voor iedereen toegankelijk	58
<u>Hoofdstuk 10: Samen, eerlijk en open</u>	60
Democratie, bestuur, digitalisering en privacy	
10.1 Weerbare lokale democratie	61
10.2 Open bestuur	62
10.3 Privacy, data en digitale onafhankelijkheid	62
10.4 Vrede in jouw gemeente, vrede in de wereld	63

Kies PARTIJ VOOR DE DIEREN

Ben je 18 jaar of ouder en heb je de Nederlandse nationaliteit?
Dan mag jij woensdag 18 maart 2026 stemmen wie er de komende
4 jaar in jouw gemeenteraad komen.

In de gemeenteraad zitten raadsleden. Zij beslissen - namens de
inwoners - samen met de burgemeester en de wethouders over
nieuwe plannen voor een gemeente.

Wat de plannen zijn van de raadsleden van de Partij voor de
Dieren? Dat lees je in dit verkiezingsprogramma in gewone taal.
De Partij voor de Dieren is de enige partij in Nederland die opkomt
voor een eerlijke samenleving. Ook in jouw gemeente.

**Kies daarom woensdag 18 maart 2026:
Partij voor de Dieren. Natuurlijk.**

1

EEN LEEFBARE AARDE

Klimaat, biodiversiteit en energie

We leven op een prachtige planeet. Op een Aarde die alles biedt wat het leven mooi maakt: voor mensen én dieren. Maar dankzij de mens warmt de Aarde nog sneller op dan we dachten. Intussen lijkt het erop dat we zelfs al voorbij een opwarming van 1.5 graad zijn. De mens maakt deze prachtige planeet dus in snel tempo onleefbaar. Door het uitstoten van broeikasgassen. Door het vernietigen van de natuur. Door het gebruik van gif. Willen we onze Aarde leefbaar houden? Dan is nú actie nodig. Samen kunnen we de klimaatproblemen en natuurproblemen nog aanpakken. Op een eerlijke manier die écht werkt. De Partij voor de Dieren kiest daarom voor wat het meest belangrijk en het meest kwetsbaar is: dieren, natuur, milieu en mensen. Ook in jouw buurt. Natuurlijk.

1.1 Een betere wereld begint in jouw gemeente

De beste plek om de wereld te verbeteren? Dicht bij huis: in jouw eigen gemeente. Jouw gemeente kan en moet zelf veel doen en uitvoeren. Maar heeft daarbij ook hulp nodig van de Rijksoverheid. Elke gemeente eist daarom dat de Rijksoverheid klimaatproblemen en natuurproblemen aanpakt. Vervuiling van het milieu tegengaat. En ervoor zorgt dat het aantal verschillende soorten planten en dieren (de biodiversiteit) in Nederland weer toeneemt. Want jouw gemeente heeft die hulp van de landelijke overheid hard nodig om problemen plaatselijk aan te pakken. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente geeft aan dat er een klimaatcrisis en een natuurrisis is. Er komt een goed klimaatplan. En extra geld om problemen op te lossen. Zo'n klimaatplan stelt ook duidelijke (tussen)doelen. Er komt ook een plan om de natuur te herstellen.
- Het wordt steeds lastiger om klimaatdoelen op tijd te halen. Omdat er te weinig is gedaan (door de landelijke overheid en gemeenten). Jouw gemeente moet daarom zo snel mogelijk klimaatneutraal zijn. Uiterlijk vanaf 2030. Dan mag elk proces om iets te maken - voedsel of producten - er niet voor zorgen dat het klimaat verandert.
- Er komt een wethouder voor Klimaat & Biodiversiteit. Het liefst een van de Partij voor de Dieren.
- Elke gemeente controleert alle plannen op duurzaamheid. Dat betekent dat bij elk plan duidelijk is wat de gevolgen zijn voor dieren, natuur, milieu en klimaat.
- Bij de gemeente werken specialisten op het gebied van klimaat, biodiversiteit, dierenwelzijn, milieu, natuur en maatschappelijk verantwoord inkopen. Deze specialisten delen hun kennis. Bijvoorbeeld met andere organisaties en bedrijven in jouw gemeente.
- Jouw gemeente moet vervuilende bedrijven strenger (kunnen) aanpakken. Met behulp van maatregelen die de Rijksoverheid neemt. Zoals strenge eisen over de uitstoot van broeikasgassen. Of de eis dat nieuwe huizen en gebouwen (in een heel jaar) meer energie opwekken dan verbruiken.
- Er komt een centrum Biodiversiteit en Duurzaamheid. Daar krijg je als inwoner van een gemeente gratis en onafhankelijk advies.
- Wil je als huurder je woning duurzamer (laten) maken? Dan helpt jouw gemeente je. Bijvoorbeeld met een energiecoach. Of met gratis tips en oplossingen (energiescans). Gemeenten en huurders doen dit samen met verhuurders. En als het nodig is geeft jouw gemeente je ook juridische hulp.

Wat is een leefbare Aarde precies?

Een leefbare Aarde is een wereld waarin iedereen veilig, goed en gezond kan leven. Mensen en dieren, planten en bomen. Waar je ook woont, wie je ook bent. Met schoon water om te drinken. Schone lucht om in te ademen. En een bodem die vruchtbaar is. Een fijne plek voor vandaag en morgen. Maar ook over 50 of 100 jaar. Een leefbare Aarde zorgt voor een leefbare toekomst.

- Elke gemeente maakt samen met inwoners en organisaties per wijk of dorp een duidelijk plan om energie te besparen. En een plan om duurzame energie op te wekken en op te slaan. En een plan voor meer biodiversiteit in de buurt.
 - Ervoor zorgen dat jouw gemeente klimaatneutraal wordt, dat doen we samen. Er komt daarom een burgerberaad om het gemeentebestuur advies te geven. In dit burgerberaad zitten inwoners van de gemeente. Bijvoorbeeld ondersteund door experts en creatieve ondernemers. We loten eerlijk wie kan meedoen aan het burgerberaad. Deelnemers krijgen hiervoor betaald.
- ### 1.2 Klimaatproblemen en natuurproblemen eerlijk oplossen
- De Partij voor de Dieren wil centraal stellen wat het meest belangrijk is en het meest kwetsbaar: dieren, natuur, milieu en mensen. Want pas dan kunnen we veranderingen doorvoeren die écht nodig zijn. En problemen écht aanpakken. De belangrijkste maatregel om de klimaatcrisis en de natuurrisis te stoppen? Minder schade toebrengen aan natuur en milieu. Bijvoorbeeld door minder uitstoot van verkeer en landbouw. En door vervuilers te straffen. Dat betekent ook dat oplossingen met elkaar te maken hebben: klimaatplannen in combinatie met maatregelen om de natuur en de biodiversiteit te herstellen. Zodat we uiteindelijk kunnen genieten van meer natuur. Van een fijnere en schonere woonomgeving. Van minder giftige uitstoot. Samen kiezen we voor een groene en eerlijke toekomst voor iedereen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:
- Jouw gemeente beschermt bomen. Er moeten zelfs extra bomen bijkomen in elke gemeente. Het liefst in de vorm van bossen. Want bomen zorgen voor gezondere lucht. En ze verkoelen de omgeving.
 - Inwoners van elke gemeente denken mee bij het maken van klimaatplannen en plannen om de natuur te herstellen.
 - Nieuwe plannen brengen geen schade toe aan planten en dieren. Voor nieuwe bouwplannen en klimaatplannen geldt daarom een 'natuurtoets': om schade aan de natuur te voorkomen.
 - Bij bouwplannen geldt tijdens elke bouwfase een 'CO₂-budget': een maximale hoeveelheid broeikasgas om uit te stoten.
 - Elke gemeente is tegen kunstmatige (ondergrondse) opslag van CO₂. Dat is namelijk niet duurzaam. En het zorgt niet voor een afname van de uitstoot.
 - In de Omgevingswet van de Rijksoverheid (sinds 2024) staat niet genoeg om schade aan dieren, klimaat, milieu, gezondheid en natuur te voorkomen. Daarom komt er in alle plannen van de gemeente veel meer aandacht voor dierenrechten, het klimaat, de natuur en de biodiversiteit.
 - Waterschappen en grondeigenaren van veengebieden houden hogere waterstanden aan. Dan komen er geen broeikasgassen vrij. Het zorgt ook voor betere leefgebieden voor weidevogels.

1.3 Schone energie betaalbaar voor iedereen

Energie is een basisbehoefte. Schone energie moet daarom voor iedereen betaalbaar zijn. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het duurzamer maken van je huis. De Partij voor de Dieren wil dat de grootste vervuilers - zoals grote bedrijven - het meest betalen bij de overgang naar een klimaatneutrale samenleving. Inwoners met een laag inkomen helpen we juist. En wil je samen met bewoners uit jouw buurt duurzame energie opwekken? Dan helpt de gemeente je ook. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Veel inwoners leven nog steeds in energiearmoede. Hiermee bedoelen we dat veel mensen met een laag inkomen hoge energiekosten niet kunnen betalen. Ook in de winter zetten ze daarom bijvoorbeeld de verwarming op een lage temperatuur. Gemeenten moeten deze inwoners helpen. Bijvoorbeeld met het verduurzamen van hun (huur)huis.
- Elke gemeente isoleert alle sociale huurwoningen goed en duurzaam. Als dat nodig is wordt dat verplicht voor woningcorporaties (de verhuurders).
- Zijn inwoners aangesloten op een duurzaam - maar duurder - warmtenet? Dan krijgen ze geld terug, als blijkt dat hun contract duurder is dan een normaal gascontract. Jouw gemeente zorgt voor goedkopere aansluitingen op stadswarmte.
- Jouw gemeente zorgt er ook voor dat alle groepen uit de samenleving kunnen meedenken bij het maken van plannen voor schone energie. Zoals jongeren en mensen met een migratieachtergrond. Of mensen die moeite hebben met lezen en schrijven (laaggeletterden).
- De vervuiler gaat - meer - betalen. Heb je als inwoner minder afval? Dan betaal je ook minder gemeentelijke belastingen, zoals de afvalstoffenheffing. Het laten ophalen of wegbrengen van grofvuil wordt gratis (tot een bepaalde hoeveelheid).

- De gemeente neemt de leiding bij het lokaal, duurzaam opslaan van energie. Dat gebeurt zoveel mogelijk met behulp van batterijen zonder nikkel of kobalt. De gemeente verdeelt duurzaam opgeslagen energie eerlijk over de buurt en de wijk. Hierdoor wordt duurzame energie ook betaalbaar en bereikbaar voor mensen met een lager inkomen.
- Hebben inwoners goede ideeën om schone energie duurzaam en lokaal op te wekken en op te slaan? Dan helpt de gemeente deze inwoners.
- Een gemeentelijk project voor het duurzaam opwekken van energie is voor minstens 50% lokaal eigendom. Dan kunnen omwonenden ook meedelen in de opbrengsten. En meebeslissen over hoe en waar energie wordt opgewekt.

1.4 Besparen: minder gebruik van energie is het belangrijkste

Eigenlijk is het heel eenvoudig: energie die je niet gebruikt, hoeft je ook niet op te wekken. Daarom is het allerbelangrijkste dat jouw gemeente energie bespaart. De Partij voor de Dieren wil daarom dat we er vooral voor kiezen om iets niet of minder te doen (naast goede duurzame projecten, betere isolatie van huizen, warmtepompen en zonnepanelen). Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal niet of minder kan doen:

- In 2030 gebruiken gezinnen, bedrijven en organisaties in jouw gemeente minstens 65% minder energie dan in 1990. Elke gemeente maakt daarom een Actieplan Besparen.
- We isoleren alle gebouwen goed. Inwoners krijgen hierover duidelijke informatie. Ook hoe ze hiervoor financiële hulp kunnen krijgen. De gemeente geeft ook advies over isolatie die geen schade veroorzaakt aan de natuur of het milieu. Zoals het koelen van woningen en kantoren met groene daken, groene gevels en zonwering.
- Jouw gemeente pakt het verspillen van energie aan. Samen met lokale ondernemers. Bijvoorbeeld door lichtvervuiling tegen te gaan. Minder terrasverwarming en het sluiten van winkeldeuren die openstaan. Alle duurzame ideeën zijn welkom.

- De gemeente pakt vervuilende bedrijven streng aan. Net als bedrijven die veel energie verbruiken, zoals datacenters. Als het nodig is komen hiervoor extra ambtenaren in dienst van de gemeente.
- De gemeente helpt maatschappelijke organisaties bij het gebruiken van minder energie.
- De gemeente maakt afspraken met vastgoedeigenaren en projectontwikkelaars. Over het nog beter isoleren en plaatsen van zonnepanelen op (nieuwe) gebouwen, kantoren en huizen.

1.5 Duurzame energie opwekken

Energie wekken we duurzaam op. Dat doen we dicht bij huis, zo veel mogelijk samen. Met respect voor mens, dier en natuur. En alleen als er genoeg plek is, en niemand er overlast van heeft. De Partij voor de Dieren wil vooral - als dat kan - energie uit de zon en de wind: fossielvrije energie (zonder olie, steenkool of aardgas). Hierbij letten we goed op duurzaamheid en veiligheid. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Op daken, gevels, geluidswallen en boven parkeerplaatsen komen zonnepanelen. En veel groen. Willen inwoners, eigenaren van gebouwen, woningcorporaties en bedrijven dit zelf niet doen? Dan zorgt de gemeente bijvoorbeeld voor samenwerking met een lokale energieleverancier.
- Op erfgoed en monumenten kunnen we zonnepanelen plaatsen zonder dat iemand het vanaf de straat ziet.
- Er komen geen zonneparken in de natuur. Bij de aanleg van zonnepanelen gebruiken we niet onnodig landbouwgrond of natuur.
- Nieuwe panden worden energiepositief: ze wekken meer energie op dan ze gebruiken.
- We gebruiken duurzame bronnen met lage temperaturen om woningen en andere gebouwen te verwarmen. Dat doen we niet met restwarmte van de fossiele industrie, de bio-industrie of biomassacentrales. Er komt extra geld voor warmtepompen. En voor de opslag van bodemwarmte en warmte uit water of zout. Maar alleen als dat duurzaam en veilig kan.

- Jouw gemeente zorgt voor windenergie. Maar alleen op plekken waar mensen, dieren en natuur er geen of weinig last van hebben. Bijvoorbeeld langs snelwegen. Of op industrieterreinen. Er komen geen windturbines in natuurgebieden. Ook niet in gebieden waar kwetsbare vogels of vleermuizen leven.
- Windturbines krijgen technieken om vogels en vleermuizen te beschermen.
- Windturbines en zonnepanelen worden zo duurzaam mogelijk gemaakt. Met zoveel mogelijk hergebruikt materiaal.
- We kappen geen bomen om te verbranden. Hout stoken is niet duurzaam voor warmte en elektriciteit. Ook het vergisten van mest is niet duurzaam: we moeten juist stoppen met de vee-industrie.
- In jouw gemeente komt geen kerncentrale. Kernenergie lost de klimaatcrisis niet op. Kernenergie is duur en zorgt voor gevaarlijk radioactief afval. En een nieuwe kerncentrale bouwen? Dat duurt veel te lang, terwijl er nú een oplossing nodig is.
- Aardwarmte kan een duurzame bron van warmte zijn. Maar alleen als het winnen van warmte uit de (diepe) ondergrond gebeurt zonder gevolgen voor mens, dier en natuur.
- Het energienetwerk is overvol en overbelast (netcongestie). Jouw gemeente draagt daarom bij aan het uitbreiden van het energienet. Maar nieuwe hoogspanningsstations en transformatorhuisjes mogen geen schade veroorzaken aan de natuur.
- Jouw gemeente helpt bedrijven en inwoners om samen te werken bij het delen van energie (energiehubs). Dan kunnen producenten en afnemers van energie afspraken maken. En het opwekken, opslaan en verbruiken op elkaar afstemmen.
- Er zijn meer experts met praktijkervaring nodig om te helpen bij het opwekken en opslaan van duurzame energie. Jouw gemeente werkt daarom samen met lokale mbo-instellingen.

- Jouw gemeente wordt mede-eigenaar van een publiek warmtebedrijf. Zodat de gemeente zorgt voor duurzame warmtebronnen. En zo laag mogelijke kosten voor inwoners. Als mede-eigenaar kan elke gemeente ook bijdragen aan lokale energienetten in de buurt.
- De gemeente bepaalt welke wijken of dorpen overgaan op een duurzame warmtevoorziening.

1.6 Goed voorbeeld doet goed volgen

Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld. Dat betekent dat ze vooroploopt met duurzame projecten en ideeën. Zodat ze inwoners én bedrijven aanmoedigt hetzelfde te doen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente stopt elke samenwerking met fossiele bedrijven (bijvoorbeeld uit de olie-, chemische of staalindustrie). En met het geven van geld aan deze bedrijven. Jouw gemeente zorgt ervoor dat andere organisaties dat ook doen.
- Elke gemeente wordt helemaal duurzaam. En elke gemeente is tegen het winnen van fossiele brandstoffen, zoals schaliegas.
- Jouw gemeente verbruikt elk jaar minder energie. Dan is de schade voor het milieu en de natuur ook kleiner (de ecologische voetafdruk). Jouw gemeente zorgt er bijvoorbeeld ook voor dat inwoners meer plantaardig voedsel kunnen eten.
- Koopt jouw gemeente producten of diensten in? Dan let de gemeente goed op bijvoorbeeld duurzaamheid, biodiversiteit, gifgebruik, dierenwelzijn en goede arbeidsomstandigheden. Producten komen van eerlijke handel (fair trade) en lokale ondernemers. Elke gemeente let ook op deze zaken bij het geven van subsidies (extra geld) aan projecten.
- Gebouwen van de gemeente zijn in 2030 duurzaam. Ze zijn niet schadelijk voor het klimaat (klimaatneutraal). Ze houden rekening met de natuur en de omgeving (natuurinclusief). En ze verbruiken geen olie, gas of steenkool (fossielvrij).
- Medewerkers van de gemeente komen vaker op de fiets naar het werk. Of met het openbaar vervoer. Dat geldt ook voor alle raadsleden, wethouders en de burgemeester. Zakelijke reizen korter dan 12 uur gaan per trein. Of op een andere duurzame manier.
- Elke gemeente is eerlijk over de totale CO₂-uitstoot in de gemeente. En over alle besparingen op het gebied van CO₂. Elk jaar komt hierover een gemeentelijk rapport.
- De gemeente investeert in een klimaatfonds. Inwoners en bedrijven kunnen dan met geld uit dit fonds sneller iets doen om de klimaatcrisis tegen te gaan.

2

DIEREN MOETEN KUNNEN LEVEN ZOALS ZE WILLEN

Dierenrechten en dierenwelzijn

In jouw gemeente wonen meer dieren dan mensen. Ze hebben net als mensen een bewustzijn en gevoel. Toch krijgen dieren veel te weinig aandacht in de plannen van de gemeente. De Partij voor de Dieren wil daarom ook dieren in jouw gemeente een fijne plek geven die bij ze past. En ze beter beschermen via wetten en dierenrechten; zodat ze kunnen leven zoals ze willen.

Op een plek waar ze zich op een natuurlijke manier kunnen gedragen.

Met het leven van een dier moeten we met zorg omgaan.

2.1 Aandacht voor dieren bij gemeentelijke plannen

Maakt een gemeente plannen? Dan worden dieren vaak vergeten. Mensen denken vooral aan zichzelf en hun eigen belang bij het maken van plannen. Terwijl die grote gevolgen kunnen hebben voor het welzijn van dieren. Jouw gemeente moet daarom veel meer aandacht geven aan dieren bij het maken van nieuwe plannen. En een voorbeeld zijn voor andere gemeenten bij het zorgen voor dieren. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Elke gemeente krijgt een wethouder voor Dierenrechten & Dierenwelzijn. Het liefst iemand van de Partij voor de Dieren.
- Jouw gemeente zorgt voor een goed dierenbeleid. Met respect voor dierenrechten en dierenwelzijn. Jouw gemeente is tegen het gebruik van dieren om geld mee te verdienen. Of om mensen te vermaken. Elk jaar laat de gemeente weten hoe het gaat met het dierenbeleid. De gemeente zorgt voor genoeg geld en mensen om dit uit te voeren.
- Ook bij het maken van andere plannen houdt de gemeente altijd rekening met dierenrechten en dierenwelzijn.
- De gemeente vraagt - bij problemen over dierenrechten - altijd advies aan minstens 1 organisatie die opkomt voor dierenrechten en/of dierenwelzijn.
- Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: door altijd te kiezen voor plantaardige en dierproefvrije producten.

- Elke gemeente is volgens de wet verplicht te zorgen voor dieren die in vrijheid leven. Er moet daarom genoeg geld en mensen zijn voor organisaties die hulp bieden aan dieren. Bijvoorbeeld voor vervoer, verzorging en opvang van zwerfdieren. Of voor dieren die ziek of gewond zijn. Een dierenopvang voor één bepaald soort dier krijgt ook hulp van de gemeente.

2.2 Ook dieren willen prettig leven

Jouw gemeente is dus ook verantwoordelijk voor het beschermen van alle dieren binnen de grenzen van de gemeente. Zoals huisdieren, landbouwdieren en dieren die in vrijheid leven. Mensen willen graag in veiligheid leven; dieren ook. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Elke gemeente controleert op dierenwelzijn. Meldingen over het mishandelen of verwaarlozen van dieren pakken we snel op. Bijvoorbeeld door beter samen te werken met gemeentelijke toezichthouders, hulpverleners, dierenartsen, de dierenambulance, NVWA, de politie en de brandweer.
- De burgemeester, het Openbaar Ministerie en de politie bespreken in elk overleg hoe het gaat met de controle op dierenrechten (en natuur- en milieuzaken). Dierenmishandeling wordt actief opgespoord en tegengegaan.

- Jouw gemeente verbiedt het afsteken van vuurwerk (zolang er nog geen landelijk verbod is). Vuurwerk is gevaarlijk voor dieren en mensen. En slecht voor het milieu en de natuur. Er komt ook een verbod op bijvoorbeeld carbirdschietsen en paasvuren.
- Jouw gemeente stopt met het inzetten van politiepaarden en politiehonden. De gemeente moet samen met de politie zoeken naar diervrije mogelijkheden.
- De gemeente zorgt ervoor dat organisaties stoppen met proefdieren. Er is alleen steun voor dierproefvrije projecten en plannen.
- Jouw gemeente maakt veiligheidsplannen en hitteplannen voor mens én dier. Er komen bijvoorbeeld maatregelen om hittestress bij dieren te voorkomen. Zoals het zorgen voor genoeg plekken om te schuilen.
- Bij rampen redden hulpverleners ook dieren. Gezelschapsdieren mogen mee naar de opvanglocatie. Dat wordt standaard onderdeel van rampenplannen en hulp. Professionele hulpverleners voor dieren geven hierover advies.
- Elke gemeente probeert stalbranden te voorkomen. Bijvoorbeeld met verplichte maatregelen zoals blusinstallaties. Er vindt ook controle plaats op brandveiligheid.
- Jouw gemeente heeft duidelijke plannen voor landbouw. Met als belangrijkste doel: minder vee-industrie. En een omschakeling naar plantaardige landbouw.
- De gemeente zorgt ervoor dat dieren kunnen leven naar hun eigen behoeften. Bijvoorbeeld door vrije uitloop naar buiten. Of de mogelijkheid om te schuilen als dat nodig is.
- Jouw gemeente verbiedt het uitbreiden van veebedrijven en slachterijen. Of zorgt regionaal voor een afname van de vee-industrie (in gemeenten in de buurt).
- Jouw gemeente zorgt voor strengere eisen voor brandveiligheid: bij stallen en andere bedrijven met dieren. Er komen ook strengere eisen voor minder overlast door stank en geluid. Dierenwelzijn staat altijd voorop bij het bepalen van de maatregelen.
- Jouw gemeente probeert veehouders te laten stoppen. Of hun bedrijf te laten overschakelen naar natuurvriendelijke en plantaardige landbouw.
- De gemeente zorgt ervoor dat alle dieren kunnen grazen en lopen in de wei: koeien, varkens, kippen, schapen en geiten. Met verplichte beschutting in weilanden.
- Jouw gemeente verbiedt kwekerijen van vis en insecten.
- Jouw gemeente verbiedt het houden van honingbijen op openbare grond. Op andere plekken geldt een vergunning. Inwoners krijgen informatie over de nadelen van bijenteelt.
- Installaties om mest te verwerken zijn niet toegestaan.
- Jouw gemeente stelt strenge eisen aan organisaties die schapen, geiten, runderen en andere dieren inzetten voor begrazing. De gemeente werkt niet samen met organisaties waar dieren geen natuurlijk (trek)gedrag kunnen vertonen. Of met organisaties die producten verkopen afkomstig van hun dieren.
- De gemeente verhuurt geen grond voor de vee-industrie.

2.3 Stop de vee-industrie

De Partij voor de Dieren wil een einde aan de vee-industrie. Elk jaar worden miljarden dieren gefokt, gebruikt en gedood voor vlees, vis, zuivel en eieren. Dat moet stoppen. Want ieder dier moet - zonder pijn - kunnen leven naar zijn eigen behoeften. De vee-industrie is ook slecht voor natuur en milieu. De Rijksoverheid en provincies moeten daarom snel met maatregelen komen. Maar ook jouw gemeente kan iets doen. Want waar de vee-industrie stopt, komt er plek vrij voor natuur, voor wonen en voor plantaardige landbouw. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

2.4 Respect en zorg voor vrije dieren

In jouw gemeente wonen niet alleen mensen, maar ook dieren in vrijheid (in het wild). Toch wordt het gebied waarin deze wilde dieren leven steeds kleiner. Er wordt op ze gejaagd. Of ze worden verjaagd. Jagers en hengelaars verstoren hun leefgebied en zorgen voor dierenleed. De Partij voor de Dieren wil dat iedereen vrije dieren met rust laat. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente verbiedt de jacht op alle terreinen van de gemeente. Elke gemeente controleert streng op illegale jacht (stroperij).
- De gemeente verzet zich (via de rechter) tegen plannen die jacht toestaan. De gemeente neemt hiervoor (juridische) specialisten in dienst.
- Jouw gemeente verbiedt hengelen (vissen met een hengel) in gemeentelijk water. Zolang er nog wel gehengeld wordt, komen er hengelvrije gebieden. Met een verbod op weerhaken, vislood en leefnetten. En maar één hengel per persoon.
- Hengelaars geven geen visles op scholen. De gemeente geeft informatie over het dierenleed veroorzaakt door hengelen.
- Wolven horen in Nederland in de natuur: ze zorgen voor meer biodiversiteit. We verbieden afschieten (of het schieten met paintballgeweren).
- De gemeente geeft informatie over het nut en de voordelen van de wolf: aan inwoners, ondernemers en scholen. Schapenhouders en boeren krijgen informatie over het beschermen van hun dieren. De gemeente zorgt samen met de provincie en de NVWA voor goede bescherming van schapen. Hiervoor komt extra geld beschikbaar.
- Jouw gemeente geeft ook goede informatie aan inwoners over het nut en de voordelen van vrije dieren. En over hun natuurlijke gedrag.
- De gemeente verbindt leefgebieden van dieren met elkaar. Bijvoorbeeld met groenstroken en ecoducten. Of andere veilige plekken om drukke wegen over te steken. De maximumsnelheid op wegen gaat omlaag.
- De gemeente zorgt voor meer groen in de openbare ruimte: meer bomen, planten en struiken. Gras wordt minder vaak gemaaid. Dat is ook goed voor de biodiversiteit. Er komen meer insectenhôtels en plekken met water. En plekken (kasten) waar vogels kunnen nestelen. De openbare ruimte - zoals straten en putten - wordt beter ingericht voor kikkers, padden en salamanders.
- Het maaien, kappen of snoeien van groen gebeurt alleen als het dieren niet stoort of doodt. Dat geldt ook voor rietsnijden. En voor het uitdiepen van sloten. Tijdens de broedtijd, paartijd en zoogtijd vinden helemaal geen groenwerkzaamheden plaats. Ook niet tijdens de winterrust van dieren.
- Jouw gemeente legt oevers op een natuurlijke manier aan. Als dat niet kan, dan komen er trapjes, vlonders en touwen zodat dieren uit het water kunnen komen.
- Jouw gemeente zet zich in voor 'egelsnelwegen': een gat in de erfafscheiding zodat egels vrij in en uit tuinen kunnen lopen. De gemeente geeft inwoners hierover informatie.
- Mensen moeten meer rekening houden met overlast van dieren. Bijvoorbeeld: een wespennest pas (diervriendelijk) verplaatsen als het niet veilig kan blijven zitten.
- Jouw gemeente probeert overlast door dieren te voorkomen. Bijvoorbeeld door heggen te planten of rasters te maken om dieren weg te houden van wegen en drukke straten.
- Jouw gemeente voorkomt zwerfafval. Want dat trekt muizen en ratten aan. Klemmen, vallen en andere manieren om dieren te vangen (en te doden) worden niet gebruikt.
- Jouw gemeente doodt geen duiven. Maar zorgt voor ze. Bijvoorbeeld door te voorkomen dat duivenpoten verstrikt raken in touw of draad. Of door het plaatsen van duiventillen.
- Jouw gemeente gebruikt geen gif en bestrijdingsmiddelen. Inwoners krijgen ook duidelijke informatie over de schadelijke effecten van deze spullen op natuur, biodiversiteit, dierenwelzijn en de gezondheid van mensen.

- Jouw gemeente maakt een plan om dierziekten te voorkomen. Hierbij wordt samengewerkt met andere overheden. En met specialisten.
- Jouw gemeente verlicht parken en natuurgebieden alleen als dat echt nodig is. Ook gebouwen en andere plekken in de openbare ruimte hebben vaak minder verlichting nodig. Is verlichting ergens echt nodig, bijvoorbeeld voor de veiligheid? Dan kiest jouw gemeente voor de minst storende manier voor vleermuizen, vogels en insecten.

2.5 Zorgen voor huisdieren

Bij bijna de helft van de gezinnen woont minstens één huisdier. Vaak krijgen deze dieren veel liefde, aandacht en verzorging. Maar soms ook niet. Omdat mensen te weinig weten over het natuurlijke gedrag van hun huisdier. Of omdat mensen in geldnood raken en niet meer voor hun huisdier kunnen zorgen. De Partij voor de Dieren wil dat jouw gemeente goede plannen en afspraken maakt voor het houden van huisdieren. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente geeft duidelijke informatie over het in huis nemen, verzorgen en onderbrengen van huisdieren. Bijvoorbeeld via de website van de gemeente. En via buurthuizen en scholen. Inwoners krijgen ook informatie over het overnemen (adopteren) van een huisdier uit een asiel.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat dierenwinkels en tuinwinkels stoppen met de verkoop van dieren.
- De gemeente controleert het (verboden) dumpen van dieren zoals kippen, konijnen en schildpadden. Bijvoorbeeld door het plaatsen van borden bij plekken waar dit gebeurt. Inwoners krijgen informatie over waar dieren wel naartoe gebracht kunnen worden (als dat nodig is).
- Jouw gemeente zorgt voor achtergelaten dieren en werkt hiervoor samen met opvangcentra.

- Jouw gemeente helpt mensen met een laag inkomen bij bepaalde kosten voor de dierenarts. Bijvoorbeeld voor castratie of chippen van een dier. Ook steunt de gemeente projecten zoals een dierenvoedselbank. En een huisdierenopvang voor mensen die tijdelijk niet voor hun huisdier kunnen zorgen.
- Als het via de wet mogelijk is, dan komt er een chipplicht voor katten. Jouw gemeente ondersteunt projecten om verwilderde katten te castreren of te steriliseren.
- De gemeente geeft samen met dierenartsen informatie aan inwoners over het gebruik van anti-vlooiengif voor huisdieren. Dit gif is schadelijk voor de biodiversiteit. Vogeljongen kunnen sterven in een nest, omdat nesten worden gebouwd met plukken vacht van huisdieren.
- Er komen voldoende veilige plekken en gebieden om honden uit te laten. En los te laten lopen. Bij het aanwijzen van deze plekken houdt de gemeente rekening met de natuur en wilde dieren in het gebied.
- Jouw gemeente treedt streng op tegen illegale handel in puppy's. En tegen broodfokkers: iemand die dieren - vaak honden of katten - fokt met als doel geld te verdienen.

2.6 Geen vermaak ten koste van dieren

De Partij voor de Dieren wil dat er een einde komt aan het gebruik en doden van dieren voor vermaak. Dieren horen niet gebruikt te worden voor shows of circussen. Of voor tradities en feesten met dieren. Of voor mode. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente voorkomt activiteiten met levende dieren. Bijvoorbeeld door geen vergunning af te geven. Er moet uiteindelijk een verbod komen op evenementen waarbij dieren worden verkocht of tentoongesteld. Zoals paardenmarkten, circussen en (roof)vogelshows.
- Op markten, beurzen en evenementen worden geen levende dieren verkocht.

- Jouw gemeente vraagt ondernemers te stoppen met de verkoop van bont, angorawol en merinowol, kasjmier (geitenvacht), dons, zijde en kangoeroeleer.
- Jouw gemeente geeft geen geld aan diertuinen. Ook geen vergunningen voor nieuwe diertuinen. Bestaande diertuinen en aquaria sluiten: het worden opvangplekken voor dieren die nergens anders terechtkunnen.
- Kinderboerderijen en dierenweides geven informatie over wat je allemaal moet doen als je een dier adopteert. Ze geven ook informatie over het natuurlijke gedrag van de dieren die daar leven.
- Kinderboerderijen stoppen met fokken en slachten. Ze nemen alleen nieuwe dieren op die opvang nodig hebben. Er gelden strengere regels in kinderboerderijen. Dieren krijgen er rust en ruimte. Ze mogen niet steeds opgetild of geknuffeld worden. Bezoekers krijgen uitleg over wat dieren nodig hebben.
- Jouw gemeente zorgt voor steeds minder hertenkampen (als die er zijn). Herten kunnen in een hertenkamp niet leven op een natuurlijke manier. In nog bestaande hertenkampen staat het welzijn van de herten voorop.
- Jouw gemeente verbiedt dieronvriendelijk vermaak.

3

KIES VOOR GROEN

Natuur en biodiversiteit

Natuur is van levensbelang. Maar er is steeds minder plek voor dieren, bomen en planten in jouw gemeente. Terwijl een groene omgeving jouw gemeente juist leefbaar houdt. Want natuur (groen) houdt water vast. Het zorgt voor verkoeling en zuivert de lucht. En natuur biedt een thuis aan vele soorten planten en dieren (biodiversiteit). Kortom: er moet veel meer groen in jouw gemeente. En bijvoorbeeld minder vee-industrie. En minder bebouwing met huizen en wegen. Een groene gemeente is gezonder, gelukkiger én beter klaar voor de toekomst.

3.1 Bescherm en geniet van onze natuur

De Partij voor de Dieren wil dus meer ruimte voor natuur. Voor méér verschillende soorten planten en dieren. Het is de basis van ons bestaan op Aarde. Maar die basis is kwetsbaar en moeten we beter beschermen. Want we kunnen niet zonder de natuur. Jouw gemeente kan daarom maatregelen nemen om onze natuur te beschermen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente zorgt voor meer natuur in en om jouw gemeente. Met verbindingen tussen groene gebieden. En verbindingen tussen een woongebied en het groene buitengebied (het gebied net buiten steden en dorpen). Als het nodig is worden nieuwe verbindingen aangelegd. Of bestaande verbindingen versterkt. Zo kan de natuur zich herstellen.
- Bescherm bestaande natuurwaarden. Zoals waardevolle kwaliteiten van landschappen en natuurlijke processen. Dat betekent dat in natuurgebieden de natuur op de eerste plaats komt. En kan doen wat ze wil. Zonder bebouwing.
- De gemeente komt met een 'natuurmaatregel'. Daarin staat welke natuurplekken we moeten beschermen (bijvoorbeeld bij het uitbreiden van steden of dorpen).
- Jouw gemeente stelt een plan op voor meer groen (natuur) en meer blauw (water).
- Een expert moet de natuur vertegenwoordigen bij het maken van plannen. En namens de natuur opkomen voor natuurrechten in de gemeente.
- Jouw gemeente geeft toe dat enorme schade, vernietiging of verlies van natuur plaatsvindt (eccocide). Jouw gemeente zet zich daarom in om dat te voorkomen. Elke gemeente ondertekent het Stop Ecocide Manifest.
- In natuurgebieden vinden geen activiteiten plaats die de natuur verstoren. Zoals evenementen.
- Het is belangrijk dat mensen de natuur leren kennen. En van de natuur (leren) genieten. Vermaak, recreatie en toerisme mogen geen schade veroorzaken aan de natuur. Er komen plekken in natuurgebieden waar mensen niet mogen komen. Want dieren en de natuur hebben ook rust nodig. Bijvoorbeeld om zich te herstellen en te ontwikkelen.
- De gemeente kan bepaalde natuurgebieden (tijdelijk) afsluiten voor bezoekers. Dat geldt ook voor bepaalde delen van een park.
- Dieren hebben het recht om hun natuurlijke gedrag te vertonen. Soms overlapt het leefgebied van vrije dieren met het leefgebied van mensen. Hebben mensen daar last van? Dan mag dat niet ten koste gaan van de dieren. Het gebruik van gif of andere middelen is daarom geen oplossing. Het herstellen van de natuurlijke balans wel. Want dan ontstaat er ruimte voor natuurlijke vijanden. Inwoners krijgen hierover betere informatie.
- Jouw gemeente voorkomt schade aan bomen bij werkzaamheden aan de weg. Of bij werkzaamheden in de openbare ruimte. Elke gemeente controleert hier streng op.
- In onze natuurgebieden komt te veel stikstof terecht. Elke gemeente draagt bij aan het verlagen van de stikstof. Bijvoorbeeld door vervuilende bedrijven aan te pakken. Of het verkeer en de vee-industrie.

Waarom is groen zo belangrijk?

Het aantal verschillende soorten planten en dieren (biodiversiteit) neemt af. In Nederland leeft nog maar 15% van de dieren en planten die er ooit waren. Dat betekent niet alleen minder soorten. Het bedreigt ook ons voedsel, onze gezondheid en onze veiligheid. Dankzij meer bloemen, planten, struiken en bomen halen we schadelijke CO₂ (koolstofdioxide) uit de lucht. En kan de natuur zich herstellen.

3.2 Groen maakt mensen gelukkiger

Groen is ons dierbaar en geliefd! Meer groen maakt mensen gelukkiger en minder ziek. Daarom moet er meer groen in elke gemeente. Dit betekent minder bomen kappen. En overal nog meer groen toevoegen: bomen, wilde planten en bloemen, struiken en gras. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente gebruikt klimaatbestendige biologische zaden, bloemen en planten die oorspronkelijk ook hier vandaan komen. Ze moeten bijdragen aan meer biodiversiteit.
- Jouw gemeente zorgt ook voor meer oorspronkelijke (inheemse) planten door bijvoorbeeld minder of anders te maaien. Als dat nodig is zaait elke gemeente biologische planten in bestaande groene plekken en parken. Dat is goed voor wilde bijen, hommels en vlinders.
- Elke gemeente zaait het liefst groen uit eigen groengebieden. Of gebruikt stekken van bestaande bomen en planten. De gemeente kweekt zelf biologische bloemen, bomen en heesters. Bijvoorbeeld samen met lokale scholen.
- Er komt een plan voor betere groenverbindingen van het buitengebied naar de bebouwde omgeving. Zodat ook dieren zich beter kunnen verplaatsen.
- Elke gemeente stopt met de kap van bomen. Er komt een plicht om bomen terug te planten (herplanten) als er toch wordt gekapt. Bestaande bomen krijgen de ruimte en de juiste verzorging: om te groeien en oud te worden.

- Er komen minder snel kapvergunningen: voor particuliere en gemeentelijke bomen. De regels voor kapvergunningen worden strenger.
- Bij kapvergunningen kijken we naar de boom. Maar ook naar het effect van de kap op bijvoorbeeld de wijk en de natuur in de omgeving.
- De heffing voor kapvergunningen wordt minstens kostendekkend. Wie toch meer bomen wil kappen, gaat meer betalen.
- We beschermen bomen beter in plannen en beleid van de gemeente. Het behouden van bomen is altijd het uitgangspunt.
- Kan een boom niet gezond worden herplant? Dan komen er bijvoorbeeld heggen en struiken voor terug.

3.3 Een gifvrije gemeente

Landbouwgif zorgt ervoor dat veel insecten sterven. Het aantal vliegende insecten in Nederland daalt al tientallen jaren. Het aantal dagvlinders is bijvoorbeeld de helft minder dan 30 jaar geleden. We moeten daarom geen gif gebruiken. Dan krijgen insecten de kans te overleven. Zonder gif zorgen we ook voor een gezondere bodem. En een betere kwaliteit van het water. Dat is gezonder voor mensen, dieren en de natuur. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente verbiedt de verkoop en het gebruik van gif en chemische middelen. Inwoners en bedrijven krijgen hierover voorlichting. Elke gemeente geeft zelf het goede voorbeeld door géén gif te gebruiken. En alleen biologische planten en bloemen te kopen.

- Jouw gemeente maakt geen gebruik van superkleine wormpjes of bacteriën om bijvoorbeeld insectenlarven in de bodem te bestrijden. Ze zijn zeer schadelijk voor andere levende organismen.
- Jouw gemeente ondersteunt boeren, landeigenaren, ondernemers en inwoners bij het gifvrij maken van de natuur. Als dat wettelijk kan verbieden we teelt waarbij veel gif wordt gebruikt, zoals bij bloembollen.
- Volkstuinen, voedselbossen en wijktuinen op grond van de gemeente worden gifvrij. We staan ook het gebruik van kunstmest niet toe.
- De gemeente wijst wijken en gebieden aan die gifvrij moeten zijn. Zoals natuurgebieden of het gebied rond scholen, ziekenhuizen en verzorgingstehuizen. Deze plekken worden vastgelegd in een plan.

3.4 Biodiversiteit door goed beheer

Elke gemeente heeft veel invloed op de lokale natuur en de biodiversiteit. Bijvoorbeeld door het beheer en het onderhoud van het groen. We moeten rekening houden met het bodemleven, de waterkwaliteit, de dieren, klimaatverandering en het milieu. Ook bij het zorgen voor het groen in elke gemeente. Financiële redenen mogen niet bepalen welke vorm van beheer we kiezen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente zorgt voor het openbaar groen op een duurzame manier. Uitvoerders zijn in het bezit van de juiste kennis. Zo voorkomen ze schade aan dieren en natuur door werkzaamheden.
- Het beheren van de openbare ruimte gebeurt op een duurzame manier. Geen strak gemaaide berm. Maar bloemrijke groenstroken: een fijn leefgebied voor insecten. Met genoeg ruimte voor stoeplantjes. En bloeiende bloemen. En groen rondom de stam van de boom (boomspiegel).
- Jouw gemeente laat spontaan groeiende natuur groeien. Onkruid bestaat niet: stoeplantjes en kruid blijven staan als ze geen overlast of schade veroorzaken. Groene plekken en berm ontwikkelen zich op een natuurlijke manier.

Inwoners krijgen informatie over het nut van spontane natuur.

- Zwerfafval wordt opgeruimd voor het maaien. Zodat geen versnipperd afval in de natuur terecht komt.
- De gemeente laat inwoners weten wanneer er wordt gemaaid. Zodat inwoners die zwerfafval opruimen hier rekening mee kunnen houden.
- De gemeente gebruikt milieuvriendelijke machines voor groenbeheer. Zonder uitstoot van schadelijke stoffen. De gemeente gebruikt geen draadmaaiers. Maaiers met een opzuigstelsel - zoals klepelmaaiers - worden vervangen: dat zorgt voor minder sterfte onder insecten en amfibieën.
- De gemeente gebruikt lokaal compost. Bijvoorbeeld mest uit lokaal snoeiafval. Of gft-afval (groente/fruit/tuin). Jouw gemeente gebruikt geen turfrijke potgrond; dat is schadelijk voor hoogveengebieden op andere plekken in het land. Ook inwoners krijgen informatie over het gebruik van turfrijke mest.
- Blad blijft liggen: dat is voeding voor de bodem. En een schuilplaats voor kleine dieren. De gemeente verwijdert blad alleen als dat nodig is voor de veiligheid.
- Dood hout blijft liggen in natuurgebieden, parken en groenstroken. Dat is beter voor de natuur. Dood hout trekt ook leven en allerlei soorten (biodiversiteit) aan.
- Te vaak grasmaaien is niet duurzaam. We vormen grasvelden en gazons om tot kruidrijk grasland. Of er komt meer natuurlijke aanplant. Of we zetten grasvelden en gazons in voor de lokale productie van voedsel.
- Jouw gemeente moet meer geld vrijmaken voor onderhoud van het groen. Groengebieden liggen er soms slecht bij. Dode bomen worden niet vervangen. En er ligt vaak plastic in de natuur.

3.5 Water doet leven

De basis van ons bestaan is water: water doet leven. Elke gemeente moet bijvoorbeeld zorgen voor de riolering. En voor de afvoer van hemelwater, afvalwater en grondwater. Steeds vaker valt er veel regen in korte tijd. Of er is juist een lange periode van droogte. Dan is het extra belangrijk om te zorgen voor de afvoer van water. Ook waterbedrijven hebben steeds meer moeite ons drinkwater goed te zuiveren. In oppervlaktewater zitten landbouwgif, meststoffen en steeds meer resten van medicijnen. Schoon drinkwater wordt daarom steeds duurder. Terwijl de vervuilers maar hun gang blijven gaan. Dit moet anders: de vervuiler betaalt! Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente herstelt leefgebieden voor planten en dieren. Blokkades voor vissen worden verwijderd. Water moet weer schoon en gezond worden. Jouw gemeente werkt daarom samen met de waterschappen. Samen nemen ze de juiste maatregelen. Zoals het aanleggen van vistrappen. Het herstellen van beken en natuurlijke grondwaterstromen. En het aanleggen van natuurvriendelijke oevers.
- Tuinen en terreinen krijgen een maximale hoeveelheid verharding (tegels). Zodat de grond overtollig water kan opnemen. Dat zorgt voor verkoeling en is beter voor de biodiversiteit.
- Jouw gemeente vangt regenwater op in groene buffers. Of in een groenstrook of greppel die water doorlaat (wadi's). Er komen minder riooloverstorten. Zo voorkomen we vervuiling van het oppervlaktewater.
- Vangen inwoners regenwater op hun eigen terrein op? Bijvoorbeeld door het afkoppelen van regenpijpen? En het gebruik van bijvoorbeeld een wadi, infiltratiesysteem of een regenton? Dan geeft de gemeente deze inwoners een korting op de rioolheffing.
- De gemeente voorkomt dat schoon regenwater terechtkomt in het riool. Zodat een gescheiden rioolsysteem ontstaat. De gemeente neemt hierbij maatregelen om stankoverlast te voorkomen.
- Bij nieuwbouwprojecten wordt de afvoer van regenwater verplicht losgekoppeld van het riool. Zodat regenwater in de grond kan lopen.
- Het doorspoelen van het toilet gebeurt bij nieuwbouw met regenwater.
- De gemeente vraagt boeren en landeigenaren om meer water op te vangen: voor droge periodes. En om klimaatbestendige gewassen te verbouwen. Het is verboden om bij een lage waterstand grondwater te onttrekken.
- Jouw gemeente houdt zich aan Europese afspraken: om voor 2027 de kwaliteit van water te verbeteren (Kaderrichtlijn Water).
- Water moet geen plasticsoep worden. Jouw gemeente voorkomt dat plastic in het oppervlaktewater terechtkomt. Plastic troep wordt op tijd uit het water gehaald.
- Milieu, natuur en schoon water staan voorop bij het maken van (bouw)plannen voor de omgeving. Jouw gemeente laat geen vervuilende bedrijven toe (of uitbreiden) als ze een slechtere waterkwaliteit veroorzaken. Of slecht zijn voor het milieu. Zoals bedrijven die giftige stoffen uitstoten of plastic dumpen.
- De gemeente zorgt langs vaarwater - bijvoorbeeld in havens - voor voldoende plekken waar vaartuigen afvalwater via het riool kunnen afvoeren.
- Jouw gemeente geeft geen geld aan bedrijven die vervuילend zijn voor grondwater of oppervlaktewater. Zoals sierteelt, de vee-industrie en andere industrie.
- Elke gemeente moet (als aandeelhouder) invloed uitoefenen op het waterbeleid in de regio. En onderwerpen zoals verzilting, grondwaterstand, watergebruik en drinkwaterzekerheid altijd bespreken.

3.6 Groen in de wijk

Meer groen maakt mensen niet alleen gelukkiger en minder ziek, het zorgt ook voor meer binding met hun buurt. En zie je veel bijen, hommels, wormen, mollen en vlinders? Dan is dat een teken dat jouw omgeving gezond en duurzaam is. Dus: hoe meer groen in de wijk, hoe beter. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente maakt een plan om te zorgen voor voldoende groen in steden en wijken. Bijvoorbeeld door het vergroenen van gebouwen, straten en pleinen. Zo wordt jouw gemeente een betere plek voor mens en dier.
- In elke gemeente is minstens 75 m² groen per inwoner.
- Vanuit elk huis zijn minstens 3 bomen te zien. En bijvoorbeeld op maximaal 300 meter een park, natuurgebied of een groene koele plek.
- Jouw gemeente maakt van versteende parkeerplaatsen 'groene' parkeerplaatsen. Bijvoorbeeld met grasbetontegels: die bestaan voor de helft uit planten en de helft uit beton/steen.
- Jouw gemeente vervangt onnodige verharding (heel brede stoepen of grote pleinen) voor verschillende soorten groen.
- Bomen zorgen voor schaduw, vangen water op, zuiveren de lucht en verkoelen bij hitte. De gemeente zorgt voor voldoende bomen en groen in alle wijken. Te beginnen bij de meest versteende wijken.
- Jouw gemeente plant in straten overal inheemse bomen en struiken. Er komt speelnatuur voor kinderen.
- In de openbare ruimte komt meer beplanting en minder stenen. Bijvoorbeeld groene daken op bushokjes. En groene gevels.
- Bij het opnieuw inrichten van straten en stoepen worden - als dat kan - standaard geveltuinen aangelegd.
- Op ongebruikte terreinen is plek voor kleinschalige groene stadslandbouw of natuurontwikkeling. Of parken die door de buurt worden beheerd en verzorgd. Of natuurspeelplaatsen en kleine bosjes.

Of bijenvelden, kinderspeelplaatsen, sportvoorzieningen, moestuinen of speelplaatsen voor honden.

- In jouw gemeente komen meer voedselbossen. En meer moestuinen en pluktuinen. En meer plantaardige landbouw waarbij inwoners samenwerken met de boer of de landeigenaar.

3.7 Bouw groene wijken, maar niet in het groen

Bij nieuwbouw legt jouw gemeente nieuw groen aan. Bijvoorbeeld bij nieuwe straten, wijken en gebouwen. Daarbij houdt elke gemeente ook rekening met het groen dat er al is. Natuurinclusief en natuurpositief bouwen, noemen we dat. Zo versterken en herstellen we de natuur. Niet alleen in bestaande natuurgebieden, maar overal: van stedelijk gebied tot het platteland. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente bouwt niet in het groen! We beschermen bestaande natuur juist goed.
- Bij de bouw van nieuwe woonwijken of bedrijventerreinen legt de gemeente evenveel extra groen aan. Dat geldt ook bij het vernieuwen of herbouwen van wijken.
- Eisen voor bijvoorbeeld natuurinclusief en natuurpositief bouwen staan in bouwplannen en vergunningen.
- Op nieuwe woningen en bedrijfspanden komen altijd groene daken. En altijd groene gevels en tuinen. We zorgen ook voor nesten en schuilplekken voor dieren.
- Bij nieuwbouwprojecten kappen we geen bomen. We houden bij het maken van bouwplannen juist rekening met bestaand groen en de vrije dieren die er leven.
- Bij het maken van plannen (of het nemen van beslissingen) houdt elke gemeente rekening met planten, dieren en de natuur.
- Als dat nodig is doet jouw gemeente daarom onafhankelijk onderzoek naar waardevolle kwaliteiten van een gebied (natuurwaarden).

Er vindt dan ook onderzoek plaats naar waarnemingen van diersoorten en plantsoorten in een gebied. Om te voorkomen dat aanwezige soorten worden vergeten. En jouw gemeente onderzoekt elk jaar zelf welke dieren en planten er in een gebied zijn. Zodat ze die beter kunnen beschermen.

- De gemeente deelt natuuronderzoek met de Nationale Databank Flora en Fauna.
- Jouw gemeente maakt afspraken met woningcorporaties om sociale huurwoningen groener en duurzamer te maken. Met groene daken, gevels en tuinen zonder tegels.

3.8 Vergroenen doen we samen

De gemeente neemt de leiding bij het verbeteren van de kwaliteit van de natuur. En bij het zorgen voor meer biodiversiteit en een gezondere leefomgeving. Natuurlijk doet jouw gemeente dat samen met alle inwoners. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Inwoners krijgen meer informatie over het vergroenen van hun huis. Bijvoorbeeld over het aanleggen van groene gevels, geveltuintjes, natuurtuinen, regentonnen en groene daken. Als dat nodig is krijgen inwoners hiervoor geld van de gemeente.
- Namens de gemeente geven ambassadeurs (experts) voorlichting op scholen en aan inwoners. Over de aanleg van natuurspeelplaatsen, groene schoolpleinen, schooltuinen, groene daken en gevels, geveltuinen, voedselbossen en moestuinen. En over andere groene projecten van en voor inwoners. De gemeente ondersteunt deze projecten met geld en met ruimte.
- Groene, duurzame en ecologische projecten van inwoners krijgen voorrang bij het maken van plannen.
- De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld in en rondom haar eigen gebouwen en gronden.
- De gemeente zorgt ervoor dat een ‘tegeltaxi’ weggehaalde tegels ophaalt bij inwoners.

- Jouw gemeente onderzoekt of ondernemers, projectontwikkelaars of bewoners willen meebetalen aan meer groen in hun buurt.

3.9 Toekomstbestendig en groen landelijk gebied

Ook het gebied net buiten steden en dorpen (het buitengebied) moet vergroenen. Jouw gemeente moet bijvoorbeeld landbouwgrond op een natuurvriendelijke en diervriendelijke manier inrichten. Samen met de Rijksoverheid, de provincie en het waterschap. De Partij voor de Dieren wil in het buitengebied: sterke natuur en plantaardige, biologische landbouw. Daarbij staan de kwaliteit van de natuur, de bodem en het water voorop. Samen met de Rijksoverheid en de provincie helpen we boeren bij het omschakelen naar duurzame landbouw. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente maakt een landbouwplan voor plantaardige, biologische landbouw. In balans met de bodem en omgeving.
- Jouw gemeente geeft alleen nog vergunningen voor duurzame landbouw. Zoals strokenteelt, het verbouwen van voedsel op kleine stukjes land, voedselbossen en plantaardige teelt zonder mest.
- Op grond van de gemeente is alleen plek voor biologische landbouw. Of voor boeren die willen omschakelen naar biologische landbouw. De gemeente moedigt bijvoorbeeld het verbouwen van plantaardige eiwitten (voedsel) aan.
- De gemeente verbiedt het uitbreiden van bouwblokken van stallen. Wordt een veehouder uitgekocht? Dan kan de boer niet op een andere plek in de gemeente opnieuw starten.
- Ligt er veengebied in jouw gemeente? Dan zet de gemeente zich samen met de waterschappen in voor een hoger waterpeil in veengebieden. Zodat het veen kan herstellen. De gemeente moedigt boeren en landeigenaren aan om natte gewassen te verbouwen. Zoals lisdodde, riet en olifantsgras. Deze gewassen zijn nodig voor duurzaam bouwen en isoleren. Jouw gemeente steunt ook het verbouwen van natte gewassen voor voedsel.

4

EEN EERLIJKE ECONOMIE

Economie, werk, inkomen en bestaanszekerheid

De economie richt zich nu vooral op meer geld verdienen en groei. Terwijl groei van de economie niet de oplossing is, maar juist het probleem. Het zorgt voor schade aan de natuur en het milieu. En het maakt mensen niet gelukkiger.

De Partij voor de Dieren vindt het welzijn van mens, dier en planeet veel belangrijker. Een duurzame en schone economie is daarom veel beter. Een lokale economie die rekening houdt met de omgeving waarin jij woont. Met hergebruik van grondstoffen. En minder spullen, en minder afval. Een eerlijke economie waarin we rekening houden met elkaar. Meer met elkaar delen.

Een economie waar we allemaal beter van worden.

4.1 Een economie voor iedereen

De economie op dit moment is dus oneerlijk en ongelijk. Het verschil tussen inkomens wordt steeds groter. De Aarde raakt meer en meer uitgeput. En er is veel dierenleed. Dit moet en kan anders. De Partij voor de Dieren zet zich in voor een duurzame economie. Een economie waar iedereen beter van wordt. Met genoeg voor iedereen. Een economie die past binnen wat de Aarde aankan. Want niet 'zo veel mogelijk geld verdienen' moet voorop staan, maar ons welzijn. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Groene groei bestaat niet. Want groei zorgt voor verspilling en vervuiling. Groei van de economie zorgt ook niet voor een eerlijkere economie. Omdat groei ook zorgt voor groei van het verschil tussen inkomens.
- Een menselijk bestaan is een basisrecht voor iedereen. Daarom zet jouw gemeente zich in voor een lokale, duurzame economie. Waarin niemand in armoede leeft of schulden heeft. De basis is: bestaanszekerheid met toegankelijke

basisbehoeften (inkomen, woning, zorg, voedsel) voor iedereen.

- We meten welvaart niet meer met groeicijfers. Of met een hoge plek op een economisch lijstje. Maar met andere zaken. Bijvoorbeeld: milieu, gezondheid, welzijn, een goede balans tussen werk en privé, sociale contacten, meedoen in de samenleving, wonen, veiligheid, onderwijs en banen.
- Jouw gemeente zorgt ervoor (bijvoorbeeld als aandeelhouder) dat organisaties maatschappelijk verantwoord ondernemen. Bijvoorbeeld door rekening te houden met klimaat, hergebruik van spullen en gelijke kansen voor iedereen.

Wat betekent duurzaam eigenlijk?

Als je in het Nederlandse woordenboek kijkt, lees je bij 'duurzaam' 3 betekenissen: lang durend - weinig aan slijtage of bederf onderhevig - het milieu weinig belastend. Een product of plan is dus duurzaam als het lang meegaat. Of niet snel stukgaat. Of goed is voor de natuur. Er zijn dus duurzame spullen: zoals plantaardig voedsel of iets van hergebruikt hout. Maar ook duurzame ideeën: een plan dat niet slecht is voor het milieu, ook in de toekomst.

4.2 Stop de vervuiling

In jouw gemeente is geen plek voor vervuilende bedrijven. Deze bedrijven zijn namelijk een gevaar voor de kwaliteit van het water, de bodem en de lucht. Ze zorgen voor veel schade aan het klimaat. Op plekken waar nu vervuilende bedrijven staan kunnen we woningen bouwen. Of nieuwe natuur maken. En dieren de ruimte geven. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente biedt geen plek voor bedrijven of organisaties die de natuur aantoonbaar vervuilen. Of de rechten van mensen schenden.
- Veroorzaken bedrijventerreinen te veel hinder voor omwonenden? Dan moeten ze duurzamer en schoner worden. Of we vormen ze om tot woonwijk of groen.
- Jouw gemeente treedt hard op als een (inwoner of) bedrijf milieuwetten overtreedt. Bedrijven worden bijvoorbeeld sneller beboet en gesloten.
- Elke gemeente verbiedt het lozen van vervuilde grond. Of restproducten zoals staalslakken.
- Jouw gemeente is tegen grote magazijnen (distributiecentra) en datacenters.

4.3 Verspil geen grondstof

We gebruiken grondstoffen opnieuw en gooien niks weg (kringloop). Dat is belangrijk en beter voor de natuur. Want grondstoffen raken op. En het winnen van grondstoffen is schadelijk voor het milieu en voor mensen. Ook repareren we iets dat kapot is. Dan hoeven we minder nieuwe spullen te kopen (consuminderen). En zijn er ook minder nieuwe grondstoffen nodig. Dat is ook beter voor het milieu en onze woonomgeving. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente wordt afvalvrij: we hergebruiken alle grondstoffen. En we verbruiken minstens de helft minder grondstoffen. Jouw gemeente maakt daarom plannen voor minder restafval en voor meer hergebruik.
- De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: de gemeente koopt alleen 100% hergebruikte producten.

- De gemeente zorgt ervoor dat bouwmaterialen - bij sloop en renovatie - worden hergebruikt. Het liefst in de eigen regio. Bij nieuwbouw bouwen we met herbruikbare, hergebruikte of natuurlijke materialen. Bijvoorbeeld hout en hennep.
- Nieuwbouw en de verbouw van bedrijfspanden gebeurt met grondstoffen en producten die we hergebruiken (circulair). Volgens moderne technische standaarden. Bouwen met herbruikbare materialen is ook duurzamer. Gebouwen gaan dan langer mee.
- Jouw gemeente zet duurzame 'ambachtscentra' op. Of breidt bestaande plekken uit. Een ambachtscentrum combineert een milieustraat mét een kringloopwinkel en een reparatiewerkplaats. We kijken eerst of iets nog hergebruikt en gerepareerd kan worden. Pas daarna recyclen we iets zo goed mogelijk.
- De gemeente moedigt bedrijven en inwoners aan om minder spullen te kopen. En minder verpakkingsmateriaal te gebruiken. Bedrijven en inwoners krijgen ook informatie over het scheiden van afval. En over duurzame verpakkingsmaterialen. De gemeente steunt bedrijven die circulair willen werken.
- Het wordt makkelijker om iets te ruilen en te delen. Bijvoorbeeld door lokale minibibliotheken, fietsenbanken en plantenruil.
- Kringloopwinkels zijn belangrijk voor een circulaire economie waarin we spullen en grondstoffen hergebruiken. Het zorgt ook voor sociale werkgelegenheid (banen). De gemeente zorgt daarom voor voldoende kringlooporganisaties. En moedigt inwoners aan om hier gebruik van te maken.
- De gemeente zorgt voor reparatiediensten (Repair Cafés). Daar kunnen inwoners hun kapotte spullen en apparaten laten maken. Of leren hoe ze dat zelf kunnen doen. Jouw gemeente zorgt ook voor voldoende weggeefwinkels.

- Een van de grootste vervuilers ter wereld? De kledingindustrie. Maar textiel is ook een grondstof voor nieuwe producten of voor de bouw. Jouw gemeente zorgt daarom voor lokale plekken om kleding te repareren. En containers om textiel in te zamelen voor hergebruik. Jouw gemeente kiest zelf bij het inkopen of vervangen van grondstoffen voor gerecycled textiel.

4.4 Afval bestaat niet

Mensen gooien vaak iets weg dat nog bruikbaar is. Jouw gemeente probeert daarom te zorgen voor minder restafval van inwoners. Door afval te scheiden, afval te verminderen en afval beter te verwerken. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Inwoners moeten afval makkelijker kunnen scheiden. Of makkelijk kunnen hergebruiken. Bijvoorbeeld door het plaatsen van gescheiden afvalbakken dicht bij woningen. Of door het plaatsen van wormenhotels voor gft-afval. En bijvoorbeeld door stations voor afvalscheiding ook te openen op zondag. En toegankelijk te maken voor (bak)fietsen.
- Er wordt zo veel mogelijk hergebruikt. Bij het verwerken van het afval kiest de gemeente voor de afvalverwerker met het hoogste hergebruik.
- De vervuiler betaalt: inwoners en bedrijven die veel afval hebben, betalen meer. Inwoners en bedrijven die minder grondstoffen gebruiken, beter scheiden en zwerfafval aanpakken, betalen minder. De gemeente controleert streng of niemand afval stort waar dat niet mag.
- Jouw gemeente zorgt voor afvalvrije scholen, winkels, buurthuizen, markten en evenementen. Bijvoorbeeld door betere informatie hierover te geven. Of minder snel een vergunning te geven.
- Jouw gemeente gebruikt geen wegwerpplastic. Elke gemeente zorgt voor duurzame oplossingen.
- De gemeente verbiedt het oplaten van (wens) ballonnen. En het verspreiden van confetti (van metaal, plastic of papier). En alle andere vormen van serpentine in de buitenlucht.

Als er al een verbod is, controleert de gemeente hier strenger op.

- Jouw gemeente helpt inwoners bij het schoonhouden van hun eigen buurt. Bijvoorbeeld met afvalgrijpers, handschoenen, vuilniszakken en prullenbakken. En door verzameld zwerfvuil op te halen. Elke gemeente organiseert elk jaar een 'straatopruimdag'.
- Jouw gemeente zorgt voor statiegeld op nog meer verpakkingen. Dat moet zwerfafval voorkomen. Er komen meer rookvrije zones in elke gemeente. En meer informatie voor inwoners om het op straat weggooien van peuken tegen te gaan.
- Op prullenbakken komen 'doneerringen': ijzeren ringen rond vuilnisbakken waarin inwoners hun flesjes statiegeld en blikjes kunnen zetten. Zodat die ingeleverd worden en niet terecht komen bij het restafval.
- Bedrijven en winkels worden verantwoordelijk voor het opruimen van zwerfvuil: in een grotere straal rondom hun zaak.
- Jouw gemeente zet zich in voor meer hergebruik van glas. Zoals wijnflessen en groentepotten. Weggegooid glas omsmelten kost veel energie.

4.5 Reclame

De gemeente verdient geld aan reclames in de openbare ruimte. Maar er is om ons heen al te veel reclame. Bijna altijd met het doel mensen (nog) meer te laten kopen (consumeren). Dat is schadelijk voor de mens en de natuur. Jouw gemeente zorgt daarom voor zo min mogelijk commerciële reclames. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente stopt met reclame in de openbare ruimte. Behalve als het gaat om informatie van de Rijksoverheid. Of reclames voor cultuur en goede doelen.
- Reclames voor dierlijke producten en fossiele reclames verdwijnen zo snel mogelijk. Net als reclames voor gokken en alcohol. Ook komt er reclamebelasting. Jouw gemeente verbiedt lichtgevende reclamezuilen. Enabri's die geur verspreiden.

- We voorkomen verspilling van papier. Als dit in jouw gemeente nog niet geregeld is, krijgen inwoners voortaan alleen nog reclamefolders als zij dat zelf aangeven: met een ja-ja-sticker of een ja-nee-sticker op hun brievenbus.

4.6 Festivals, evenementen en toerisme

Feestjes of vakanties vieren, dat is leuk. Maar mensen moeten hierbij wel rekening houden met de omgeving: met omwonenden, dieren, natuur en klimaat. Festivals zorgen bijvoorbeeld vaak voor hard geluid, veel licht en vieze uitstoot. Zo'n festival kan ook schadelijk zijn voor de bodem. Door de druk van veel mensen en zwaar vrachtverkeer bij het opbouwen en afbouwen van een evenement. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Elke gemeente maakt een evenementenplan. Hierin staat op welke plekken de gemeente welke evenementen toestaat (en hoe vaak). En hoe de natuur daar wordt beschermd. In het plan staat ook hoe hard het geluid maximaal mag zijn. En hoe je beter rekening houdt met omwonenden.
- Festivals vinden alleen plaats op plekken waar ze geen schade toebrengen aan de natuur en leefgebieden van dieren. Natuurgebieden en parken zijn geen geschikte plekken.
- De gemeente stelt – naast het voorkomen van te hard geluid – ook strenge eisen aan het gebruik van licht.
- In jouw gemeente vinden geen evenementen met dieren plaats. Het liefst verbiedt elke gemeente evenementen met dieren (als dat volgens de wet kan).
- Evenementen worden duurzaam: zonder afval, vuurwerk, vervuilende dieselapparaten en verwarmingszuilen op gas. We moedigen bezoekers aan om met de fiets of het openbaar vervoer te komen.
- Jouw gemeente verbiedt ook ijsbanen die kunstmatig worden bevroren.
- Hoe groener en duurzamer een evenement, hoe goedkoper de vergunning.

De gemeente geeft alleen extra geld (subsidies) aan evenementen die voldoen aan eisen van duurzaamheid.

- Bij het geven van vergunningen voor horeca houdt elke gemeente rekening met geluidsoverlast voor omwonenden. En horecazaken moeten meer plantaardig eten aanbieden. Elke gemeente probeert terrasverwarming zoveel mogelijk te voorkomen.
- Jouw gemeente organiseert geen grote evenementen met als enige doel: reclame maken voor de gemeente (citymarketing en regiopromotie). Dat kost onnodig veel geld (dat we beter kunnen besteden aan duurzame doelen). Jouw gemeente stopt ook met andere vormen van reclame maken voor zichzelf.
- Elke gemeente gebruikt inkomsten van toerisme (toeristenbelasting) om de natuur lokaal sterker en duurzamer te maken. En de schade van toerisme te beperken.
- Is er in jouw gemeente veel (massa)toerisme? Dan komen er geen nieuwe hotels of vakantieparken. We vervangen hotels die stoppen niet door nieuwe hotels (totdat toerisme flink is gedaald).
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat mensen met het openbaar vervoer naar de gemeente komen.

4.7 Lokale economie versterken

Jouw gemeente wil een sterke lokale en regionale economie. Dat betekent lokaal inkopen bij kleine bedrijven uit de regio. Zodat mensen ook beter weten waar hun voedsel en spullen vandaan komen. En hoe ze precies zijn gemaakt. De Partij voor de Dieren wil ook dat de uitstoot van vervoer daalt. En dat opbrengsten meer bij de producent (de makers) terechtkomen, in plaats van bij grote tussenhandelaren. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: door zo veel mogelijk lokaal en regionaal in te kopen.
- Jouw gemeente organiseert ruilmarkten.

- Jouw gemeente zorgt voor projecten die zorgen voor verbinding tussen lokale producenten en consumenten.
- De gemeente helpt zzp'ers, beginnende bedrijven en organisaties die duurzaam ondernemen. Bijvoorbeeld bij het vinden van kantoorruimte. We bouwen zo veel mogelijk bestaande oude panden om tot plekken voor bedrijven.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat meer inwoners meedoen aan duurzame projecten in hun buurt. Dat is goed voor de lokale welvaart. En het zorgt voor een duurzame omgeving.

4.8 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het maken van spullen (productieprocessen) zorgt vaak voor veel schade. Bij de natuur en bij mensen. Bijvoorbeeld door de uitstoot van CO₂. Door het gebruik van veel grondstoffen. Door het schenden van mensenrechten en het misbruiken van mensen. Dat moet stoppen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is voortaan de basis. Jouw gemeente wordt (of blijft) een Fairtrade- en Global Goals-gemeente. Een gemeente zonder armoede, met meer gelijkheid, goed onderwijs en een duurzame economie. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente stopt geen pensioengeld van ambtenaren in fossiele bedrijven. Of in de vee-industrie of bedrijven die mensenrechten schenden of wapens maken. Jouw gemeente zet zich in om Stichting Pensioenfonds ABP (waar ze verplicht aan deelnemen) maatschappelijk verantwoord te laten beleggen.
- Jouw gemeente sluit een 'maatschappelijk akkoord' met lokale bedrijven. Met afspraken over sociaal en duurzaam ondernemen. Met aandacht voor het besparen van energie en hergebruik van grondstoffen. Lokale bedrijven zorgen ook voor duurzame banen.
- Er is extra aandacht voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld door te zorgen voor werkplekken en leerwerkplekken voor mensen met een praktische opleiding.

En voor mensen met een arbeidsbeperking of statushouders (mensen met een – tijdelijke – verblijfsvergunning). Of mensen die terugkeren (re-integreren) in de samenleving en oudere werkzoekenden.

- Jouw gemeente moedigt bedrijven aan om vooral werknemers in de eigen regio aan te nemen. Zelf zoekt de gemeente ook zo veel mogelijk lokaal naar nieuwe werknemers.
- Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: door zich te houden aan de afspraken uit het plan Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen (MVOI).

4.9 Geen armoede in jouw gemeente

Ieder mens heeft recht op bestaanszekerheid: op eten, een woning, zorg en onderwijs. We moeten inwoners beschermen tegen armoede. En zorgen voor meer sociale contacten tussen mensen. Maar op dit moment leven nog veel mensen in armoede. Jouw gemeente kan en moet meer doen om dat tegen te gaan. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Een basisinkomen voor iedereen zorgt voor meer gelijkheid. De Rijksoverheid bepaalt dit. Maar jouw gemeente kan wel aangeven dat ze een voorstander zijn van het basisinkomen. En bijvoorbeeld in jouw gemeente een proef willen starten met het basisinkomen.
- De gemeente maakt een plan om het 'doorgeven' van armoede (van ouder op kind) te voorkomen.
- De gemeente geeft als werkgever zelf het goede voorbeeld: door ambtenaren goed te betalen. Ook stagiairs krijgen een eerlijke vergoeding. Jouw gemeente zorgt ervoor dat werknemers van bedrijven of organisaties waarmee jouw gemeente werkt ook een eerlijk salaris krijgen.
- Jouw gemeente houdt rekening met de behoefte van alle inwoners. Ook van mensen met een bijstandsuitkering. Dat betekent bijvoorbeeld dat 'meedoen' ook niet-betaald werk kan zijn. Zoals vrijwilligerswerk.

- Er komt extra aandacht voor kinderen die opgroeien in armoede. En kinderen met een achterstand in taal. Ieder kind heeft recht op goede kleding, gezonde maaltijden, een fiets. En spullen voor school en vrijetijd.
- Veel jongeren vinden het moeilijk om vanaf hun 18e verantwoordelijk te zijn voor hun eigen geld. Jouw gemeente helpt jongeren bij het voorkomen van schulden.
- Hulp bij schulden is er ook voor andere inwoners. Jouw gemeente helpt mensen ook dankzij de voedselbank en weggeefwinkels.
- De gemeente voorkomt dat bedrijven juist geld verdienen aan mensen met schulden.
- Inwoners hoeven hun huisdieren nooit onder dwang te verkopen.
- De gemeente geeft leningen aan inwoners om grote schulden af te betalen.
- De gemeente zorgt ervoor (met hulp) dat mensen niet opnieuw schulden maken.
- Mensen met een laag inkomen krijgen meer financiële hulp. Bijvoorbeeld korting op de kosten van de dierenarts.
- In jouw gemeente hoeven inwoners met een laag inkomen bijvoorbeeld minder gemeentelijke belastingen te betalen. Of helemaal geen, als dat armoede voorkomt.
- Jouw gemeente breidt het minimabeleid (de hulp om mensen met een laag inkomen te ondersteunen) uit tot inkomens van 130% van het sociaal minimum.
- Mensen met een bijstandsuitkering mogen giften tot 50% van hun uitkering behouden. Dat gaat dan niet ten koste van hun uitkering.
- Mensen die al jaren in armoede leven krijgen eerder bijzondere bijstand (extra hulp van de gemeente).
- Voor extra hulp van de gemeente maakt het niet uit met hoeveel mensen je in een huis leeft.
- Jouw gemeente zorgt voor een lokale regeling (broodfonds) om zz'ers te helpen bij het voorkomen van armoede en schulden.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat slachtoffers (inwoners) van het toeslagenschandaal snel genoeg geld krijgen.

- Er komt geen kliklijn over uitkeringsfraude in jouw gemeente.
- De gemeente geeft makkelijker juridische hulp en advies aan inwoners. Bijvoorbeeld over toeslagen of bij huurproblemen.

4.10 Werk in goede en groene banen

De gemeente moet zorgen voor passend werk voor iedereen die dat wil. En voor goede werkplekken en duidelijke informatie over de rechten van werknemers. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente zorgt ervoor dat bedrijven in de gemeente een goede werkgever zijn.
- Jouw gemeente moedigt groene en schone banen aan. Net als duurzame opleidingen en stages. Elke gemeente let bij het inkopen van diensten en producten dat ze samenwerken met bedrijven die een goede werkgever zijn.
- De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: jouw gemeente neemt het juiste personeel in eigen dienst. En zorgt voor een eerlijk salaris en goede arbeidsvoorwaarden. Met langer ouderschapsverlof voor ambtenaren. En transitieverlof voor transgender medewerkers (betaald verlof voor transgender personen die in transitie zijn). De gemeente neemt ook mensen in dienst met een arbeidsbeperking.
- De gemeente start met een proef waarbij iedereen kan solliciteren op een bepaalde baan. Ongeacht verleden, opleiding of ervaring.
- De gemeente zorgt voor bijscholing en herscholing. Door het aanbieden van stageplekken en opleidingsplaatsen. Dat moet jeugdwerkloosheid tegengaan. Jongeren die starten met werken krijgen hulp.
- De gemeente geeft informatie aan werkgevers om kwetsbare mensen aan te nemen. Zoals mensen met een bijstandsuitkering. Of inburgeraars (nieuwkomers in Nederland).

- De gemeente helpt mensen met een uitkering om vrijwilligerswerk, mantelzorg en stages te doen. Ook als deze activiteiten niet direct gericht zijn op terugkeer naar de arbeidsmarkt. Vrijwilligerswerk wordt niet verplicht.
- Sociale werkplaatsen blijven. Zodat mensen dicht bij huis betekenisvol werk kunnen doen. Met goede begeleiding.
- Arbeidsmigranten zijn mensen die vanuit het buitenland naar Nederland verhuizen om hier te werken. Elke gemeente zorgt ervoor dat deze mensen onder betere omstandigheden werken en leven. Er vinden daarom strengere controles plaats.
- De gemeente informeert mensen zoals arbeidsmigranten, inburgeraars en mensen met een bijstandsuitkering over hun rechten. En over wat ze van hun werkgever mogen verwachten. Jouw gemeente controleert of werkgevers zich ook houden aan de rechten van werknemers.
- Mensen met een ziekte of handicap krijgen hulp bij het vinden of behouden van werk. Deze mensen vallen in het 'doelgroepregister'. Jouw gemeente helpt ook iedereen die niet in het doelgroepregister valt bij het vinden van passend werk.
- De gemeente laat ambtenaren vaker vrijwilligerswerk doen onder werktijd. Binnen hun eigen specialisme. Zodat ze ervaren wat er in de

5

DUURZAAM WONEN VOOR IEDEREEN

Wonen en bouwen

Betaalbaar wonen in een groene omgeving: het is een basisrecht voor iedereen.

Maar het vinden van een fijn huis op een fijne plek is voor veel mensen niet mogelijk. Er zijn lange wachtlijsten voor een sociale huurwoning. En andere huizen (in de vrije markt) zijn onbetaalbaar of opgekocht door verhuurders.

Jouw gemeente volbouwen is niet de oplossing. Het zou alleen maar zorgen voor een onleefbare plek. De Partij voor de Dieren wil het tekort aan huizen duurzaam aanpakken. En beschikbare ruimte en woningen eerlijk, duurzaam en betaalbaar verdelen. Minder vee-industrie betekent bijvoorbeeld veel meer ruimte voor natuur en wonen.

5.1 Een passende woning voor iedereen

Huizen zijn om in te wonen. Niet om geld mee te verdienen. De Partij voor de Dieren wil dat studenten wonen in betaalbare kamers. Dat starters een huurwoning of koopwoning vinden die bij ze past. En dat ouderen doorstromen naar toegankelijke seniorenwoningen. Kortom: een passende woning voor iedereen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- We maken ruimte voor duurzame manieren van wonen. Zoals zelfvoorzienende woonvormen. En duurzame gemeenschappen (ecowijken). Of kleine, duurzame vrijstaande huisjes waarin alleen zit wat echt nodig is (tiny houses). Bij nieuwbouw komt er ruimte vrij voor sociale woningbouwprojecten. Waarbij bijvoorbeeld de bewoners samen verantwoordelijk zijn voor hun eigen nieuwbouwproject.
- Jouw gemeente kijkt als voorbeeld naar steden zoals Zürich (Zwitserland). Daar zijn veel woonvormen waarbij bewoners samen eigenaar zijn. Elke gemeente denkt actief mee over geschikte plekken.
- Bij elk bouwproject zorgt de gemeente voor een goede verdeling van woningen. Zodat er voor iedereen een passend huis is. Dat zorgt ook voor meer diversiteit van de bewoners.
- Er komen meer betaalbare woningen: minstens 40% van de huurwoningen is sociale huur.
- Er komen meer betaalbare (midden)huurwoningen tot €1.000. De gemeente moet hiervoor zorgen.
- Ook komen er (nieuwe) plannen voor écht betaalbare koopwoningen. Voor starters of mensen met een lager inkomen. En voor mensen die alleen willen wonen.
- De gemeente neemt zelf grond in bezit. Om zo betaalbare woningen te (laten) bouwen.
- Jouw gemeente verkoopt of sloopt geen sociale huurwoningen meer. Moet er toch gesloopt worden? Dan komen er minstens evenveel sociale huurwoningen en betaalbare koopwoningen terug.
- Bij sloop en herbouw krijgen huurders een nieuwe betaalbare huurwoning.
- Woningcorporaties zorgen voor genoeg woningen met een huur onder de huurtoeslaggrens. Zodat mensen die recht hebben op huurtoeslag, ook snel een woning krijgen. Jouw gemeente verbiedt het uit huis zetten van mensen vanwege een achterstand in (betalen van de) huur.
- In jouw gemeente is een huurteam. Dit team helpt huurders bij problemen met hun huurwoning of de verhuurder. Inwoners krijgen informatie over hulp bij problemen met huurwoningen en verhuurders. Met extra aandacht voor kwetsbare groepen: zoals anderstaligen of arbeidsmigranten.
- De gemeente kan huurders financieel ondersteunen bij juridische processen, als dat nodig is.
- De gemeente controleert strenger op misstanden bij woningen. Zoals illegaal gebruik, onveilige situaties, illegale bouw en woonoverlast. Elke gemeente neemt een voorbeeld aan Den Haag. Daar hebben ze een speciale 'Pandbrigade'.

- De gemeente moedigt andere woonvormen aan. Zoals aangepaste woningen. Of woningen waarin meer generaties (grootouders, ouders en kinderen) wonen. Woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars bouwen huizen waar (groeps) wonen en zorg mogelijk is.
- Jouw gemeente staat inwonende mantelzorg bij sociale huur toe. De mantelzorgverlener hoeft dan na het overlijden van iemand niet zomaar uit de woning.
- De gemeente zorgt voor gemengde wijken. Met inwoners van verschillende leeftijden, met verschillende inkomens, verschillende achtergronden en leefstijlen.
- De gemeente kiest eerder voor renovatie en herbouw, dan sloop en nieuwbouw. De gemeente sloopt geen beeldbepalende gebouwen, bomen, lanen en wijken.
- Er komen strenge regels voor verhuurders. Verhuurders moeten een verhuurvergunning hebben. Deze vergunning is maar een bepaalde tijd geldig. Bij misstanden raakt een verhuurder de vergunning kwijt. Bijvoorbeeld bij discriminatie, bangmakerij of het niet nakomen van afspraken door de verhuurder.
- Jouw gemeente probeert lege panden en gebouwen te voorkomen. Bijvoorbeeld door boetes uit te delen. Er komen ook maatregelen tegen 'handelen in woningen'. Panden die lang leegstaan worden bewoonbaar gemaakt.
- De gemeente voorkomt dat beleggers (handelaren) goedkope woningen opkopen en duur verhuren.
- De gemeente doet wat nodig is om invloed te hebben op wat er met bepaalde grond gebeurt.
- Het groepscontract (bij huur) wordt verboden. Iedere huurder heeft een eigen huurcontract.
- Jouw gemeente staat het kraken (bewonen) van panden die lang leegstaan toe. Woningeigenaren krijgen informatie over mogelijke oplossingen. Zoals een verhuurcontract tussen krakers en eigenaren.
- Antikraak mag alleen bij tijdelijke verhuur. Het is nu een manier voor bedrijven om panden lang - zonder huurrechten - te verhuren.
- Verkamering en/of het splitsen van woningen kunnen een oplossing zijn voor het tekort aan woningen. Maar dat mag niet ten koste gaan van de openbare ruimte.
- Ook flexwoningen kunnen een oplossing zijn. Bijvoorbeeld voor inwoners die moeilijk een woning kunnen vinden. Zoals jongeren en statushouders.
- De gemeente beperkt toeristische verhuur. Bijvoorbeeld via platforms als Airbnb en Booking.com. Er komen strengere regels voor de tijdelijke verhuur aan toeristen. Inwoners krijgen hierover de juiste informatie.
- Jouw gemeente is tegen het wetsvoorstel om de voorrang voor statushouders - voor een sociale huurwoning - te schrappen. Als dat nodig is zorgt jouw gemeente ervoor dat statushouders toch voorrang krijgen.
- De gemeente zorgt voor meer plekken (standplaatsen) voor woonwagens. De gemeente zorgt ervoor dat woonwagengebruikers - Roma en Sinti – volgens hun traditie kunnen leven.

5.2 Keuzes maken die passen in de omgeving

Als dat nodig is bouwen we woningen erbij. Maar alleen als dat past in de omgeving. Bouwen mag niet ten koste gaan van groen. Of van de leefbaarheid van de omgeving. Er komt ook extra groen op stedelijke plekken met veel huizen. Zodat de buurt leefbaar blijft voor mens en dier. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente bouwt niet in het groen.
- Er komt een woonplan waarin staat hoeveel woningen jouw gemeente bouwt. Elke gemeente begint bijvoorbeeld eerst met het ombouwen van kantoorpanden en het aanpakken van leegstand. Daarna bouwt jouw gemeente in bebouwde gebieden nog meer, als dat kan. En pas daarna bouwt elke gemeente woningen erbij: aan de rand van de stad of de woonkern.
- Bij het maken van plannen worden groen, natuur en vrije dieren beschermd.

- Hoogbouw is een oplossing voor de woningcrisis. De gemeente stelt regels op voor hoogbouw. Bijvoorbeeld door hoogbouw toe te staan bij supermarkten en grotere ov-knooppunten. Hoogbouw moet passen in de omgeving. En minstens één groene gevel hebben.
- Bij het toevoegen van woningen voegt de gemeente ook maatschappelijke voorzieningen toe. Zoals scholen, groen, zorgcentra, openbaar vervoer, parken, speeltuinen en winkels.
- Elke inwoner woont op loopafstand van bijvoorbeeld een park of speelbos. Met ruimte voor bijvoorbeeld mountainbikeroutes of andere sporten.
- In verschillende buurten komen plekken waar mensen niet mogen komen. Dat is nodig voor de rust en bescherming van planten en dieren.

5.3 Klimaatpositief en natuurinclusief bouwen

We maken bestaande woningen duurzamer. En de leefomgeving flink groener. Dit is nodig om klimaatdoelen te halen én om gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan. Zoals hittegolven en hoosbuien. De afgelopen jaren is hiervoor te weinig aandacht geweest. Buiten komen steeds meer beton en tegels. Bomen worden gekapt. En veel daken zijn nog steeds niet groen. De Partij voor de Dieren wil daarom nú volop inzetten op duurzame en circulaire woningen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Bij de bouw maken we gebruik van herbruikbare, biologische materialen. En lokale spullen die niet afkomstig zijn uit de vee-industrie. Gebouwen krijgen een materialenpaspoort. Hierin staat welke materialen bij de bouw zijn gebruikt. Zodat ze ooit opnieuw kunnen worden gebruikt. Jouw gemeente steunt ook duurzame houtbouw en duurzame doe-het-zelvers.
- Natuurinclusieve en duurzame bouw wordt de standaard. Wordt een gebouw aangepast aan de natuur uit de omgeving? Dan gaat zo'n gebouw langer mee.
- Gebouwen kunnen makkelijk afgebroken en gerepareerd worden. Hierdoor zijn woningen aanpasbaar als behoeften veranderen.
- De gemeente gebruikt een puntensysteem voor diervriendelijk, natuurpositief en duurzaam bouwen en inrichten. Zo kan de gemeente ook makkelijker controleren of bouwers zich houden aan alle eisen.
- Jouw gemeente beschermt het bodemleven. Met bouwers en ontwikkelaars worden hierover afspraken gemaakt. Het laten begroeien van lege terreinen is verplicht.
- Bij nieuwbouw krijgen tuinen zo weinig mogelijk bestrating. Minstens 50% is groen. Bewoners krijgen advies over het groen en natuurvriendelijk inrichten van hun tuin. Ook tuinen van sociale huurwoningen worden groener.
- We isoleren huizen sneller en beter. Met plantaardige en veilige materialen, zoals hennep, stro, lisdodde en vlas. Andere isolatiematerialen gebruiken we alleen als dat echt nodig is. Woningen met veel schimmel krijgen voorrang bij het isoleren.
- Woningen worden energiepositief: zodat ze meer energie opwekken dan ze gebruiken.
- De gemeente controleert bij het verbouwen en verduurzamen van woningen dat er geen beschermde diersoorten aanwezig zijn. Zoals vleermuizen.
- De gemeente maakt afspraken met woningcorporaties: uiterlijk in 2030 zijn huurwoningen energieneutraal. En duurzaam en betaalbaar.
- Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld: bij alle gebouwen in eigendom van de gemeente.

5.4 Inclusief en toegankelijk wonen

Nederland kent steeds meer kwetsbare inwoners. Ook in jouw gemeente. Bijvoorbeeld door vergrijzing, maar ook door bezuinigingen in de ggz. Deze inwoners hebben vaak andere woonbehoeften. Zoals woningen die toegankelijk zijn voor rolstoelen. Of prikkelarme huizen (voor mensen die bijvoorbeeld veel gevoeliger zijn voor prikkels). Elke gemeente moet daarom een divers aanbod aan woningen hebben. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Een passende woning voor iedereen! De gemeente geeft speciale aandacht aan (het aanpassen van) huizen voor kwetsbare groepen. Bijvoorbeeld door geld te geven om huizen toegankelijk te maken voor mensen met een beperking. Nieuwe gebouwen worden standaard voor iedereen toegankelijk.
- Bij nieuwbouwprojecten komen altijd woningen die rolstoeltoegankelijk zijn. Dat geldt ook voor de buitenruimte. Jouw gemeente zorgt ook voor prikkelarme woonomgevingen. Ook krijgen inwoners die gevoeliger zijn voor prikkels en geluid hulp bij het plaatsen van geluidswerende isolatie.
- Toegankelijke woningen zijn er voor iedereen met een beperking. Wat hun leeftijd ook is.

5.5 Dak- en thuislozen

In een rijk land als Nederland mogen we het niet normaal vinden dat mensen onvrijwillig zonder huis leven. Toch komen er steeds meer dak- en thuisloze inwoners bij. Jouw gemeente zorgt daarom per direct voor genoeg gratis opvang. Uit welke gemeente ze ook komen. Jouw gemeente geeft hierbij extra aandacht aan arbeidsmigranten en gezinnen met kinderen. Bij opvangplekken staan privacy, veiligheid en het kunnen meenemen van eventuele huisdieren voorop. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Slapen is een basisbehoefte. Daarom zorgt jouw gemeente ervoor dat niemand gedwongen buiten slaapt. Jouw gemeente geeft geen boete als iemand buiten slaapt.
- Behalve nachtopvang is er ook een slechtweeropvang: die is open voor iedereen die het nodig heeft. Jouw gemeente werkt samen met organisaties om te zorgen voor veilige opvang voor vrouwen, LHBTQIA+-personen en minderjarigen.
- Huisdieren zijn welkom in de dak- en thuislozenopvang. Is dat toch niet mogelijk? Dan zorgt de gemeente voor de opvang van huisdieren van dak- en thuislozen.
- De gemeente zorgt voor projecten om dak- en thuislozen te helpen aan een woning. Hierbij is ook aandacht voor beschermd wonen.
- De gemeente ondersteunt projecten zoals 'Kamers met aandacht' of 'Onder de pannen'. Deze projecten moeten voorkomen dat jongeren dak- en thuisloos worden.

6

INCLUSIEF, RECHTVAARDIG EN SOLIDAIR

Iedereen is belangrijk

In een rechtvaardige (eerlijke) en leefbare gemeente is iedereen gelijk. Toch geldt dat niet voor alle gemeenten in Nederland. Ook niet voor jouw gemeente. Want voor je toekomst is het nog steeds bepalend wat je afkomst is. Of je een beperking hebt. Waarin je (wel of niet) gelooft. Wat je gender is en van wie je houdt. Of uit welk gezin je komt. Mensen uit armere gezinnen en buurten worden bijvoorbeeld minder oud. En sommige mensen worden ongelijk behandeld: vanwege hun geslacht, geaardheid of afkomst. Maar in jouw gemeente mag racisme, discriminatie en uitsluiting niet voorkomen. In jouw gemeente helpen we juist iemand die het moeilijker heeft. Verdelen we alles eerlijk en behandelen we elkaar gelijk. Jouw gemeente moet zorgen voor een samenleving waarin we allemaal gelijk zijn. Want iedereen is belangrijk!

6.1 Iedereen is gelijk

Jouw gemeente behandelt iedereen gelijk. En gaat racisme en discriminatie actief tegen. Zichtbaar en onzichtbaar. Dat betekent soms ook eerlijk zijn over fouten die vroeger gemaakt zijn. Toch gebeurt discriminatie nog steeds, ook door de overheid. Dat moet stoppen. De Partij voor de Dieren wil dat de overheid discriminatie voorkomt en bestrijdt. Met duidelijke regels en gelijke rechten. Want het mag niet uitmaken waar je vandaan komt. Welke achternaam je hebt. Welke kleur je huid heeft. Of in welke godsdienst je gelooft: we moeten iedereen eerlijk en gelijk behandelen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente zorgt voor gelijke kansen: voor iedereen. Jouw gemeente strijdt tegen racisme en discriminatie. Zoals Jodenhaat (antisemitisme) of haat tegen moslims, homo's en transgenders. Er komt een plan om racisme en discriminatie te voorkomen.
- Elke gemeente geeft extra geld om discriminatie te voorkomen. Op scholen, bij sportverenigingen, in zorginstellingen, in kunst en cultuur, op de werkvloer, in gelovige kringen. De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld.
- Jouw gemeente zorgt voor verbondenheid tussen inwoners. En voor verbinding tussen verschillende geloofsgemeenschappen. Zodat verschillende groepen inwoners meer begrip voor elkaar hebben.
- Jouw gemeente steunt projecten zoals Zwart Manifest, het Joods Manifest en het Manifest tegen Islamofobie.
- Het komt helaas veel voor: discriminatie bij werk en wonen. Jouw gemeente maakt een plan om dit te voorkomen. Bijvoorbeeld door ambtenaren (in het geheim) te laten controleren.
- Bij jouw gemeente werken mensen met een verschillende achtergrond. Dat geldt voor het gemeentebestuur, de ambtenaren én voor de burgemeester en wethouders. Jouw gemeente is inclusief en divers.
- Elke gemeente volgt het advies van het College voor de Rechten van de Mens. Dat betekent dat buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) godsdienstige uitingen mogen dragen. Zoals een hoofddoek of een keppeltje. Zo kunnen meer mensen boa worden. Het zorgt voor meer diversiteit in het personeel. En meer inwoners kunnen zich herkennen in de lokale overheid.
- In jouw gemeente kun je makkelijker aangifte doen van discriminatie. De politie krijgt bijvoorbeeld een speciale training over racisme en LHBTQIA+-onderwerpen. Ook komt er een speciaal loket voor aangiftes voor discriminatie en sociale uitsluiting.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat alle meldingen van discriminatie hetzelfde worden behandeld. Nu stuurt de politie bijvoorbeeld meldingen van Jodenhaat (antisemitisme) veel vaker door (aan het Openbaar Ministerie) dan andere meldingen van discriminatie.

- Jouw gemeente werkt niet samen met organisaties die kritiek op de staat en de regering van Israël zien als Jodenhaat.
- We verbieden etnisch profileren: mensen selecteren op hun uiterlijk of afkomst. Ook jouw gemeente mag afkomst of nationaliteit niet gebruiken om mensen extra te controleren. Iemand zonder reden op straat fouilleren mag niet.
- Jouw gemeente steunt geen organisaties en bedrijven die discrimineren en uitsluiten.
- Jouw gemeente onderzoekt de eigen rol in het koloniale en slavernijverleden. En maakt hier excuses voor, als dat nodig is.
- Is erfgoed kwetsend voor bepaalde groepen mensen ('betwist' erfgoed)? Dan beslist jouw gemeente samen met de mensen die zich hierdoor geraakt voelen wat er moet gebeuren.
- Jouw gemeente ondersteunt belangrijke herdenkingsdagen en feestdagen van verschillende inwoners. Zoals het Suikerfeest, Jom Kippoer en Keti Koti.
- De gemeente werkt niet mee aan vieringen met zwarte pietten. Of pietten afgebeeld met racistische kenmerken (aangezette lippen, oorbellen, kroeshaar pruiken).
- Elke gemeente steunt op verschillende zichtbare plekken LHBTQIA+'ers. Bijvoorbeeld rondom de internationale dag tegen transfobie. En tijdens de Coming Out Day. Jouw gemeente hijst minstens één keer per jaar de progress pride-vlag.
- Jouw gemeente geeft extra geld aan lokale organisaties, projecten en verenigingen die opkomen voor de belangen van achtergestelde groepen. Zoals LHBTQIA+'ers.
- De gemeente betaalt de kosten die een transpersoon maakt voor het aanpassen van gender in officiële documenten. Bijvoorbeeld een paspoort, ID-kaart en de deskundigenverklaring.
- Jouw gemeente verbiedt 'homogenezing' (conversietherapie).
- Jouw gemeente zorgt voor genderneutrale toiletten op het gemeentehuis. Elke gemeente moedigt bijvoorbeeld bibliotheken en buurthuizen aan om hetzelfde te doen.
- Jouw gemeente kiest bij het schrijven van plannen en informatie voor burgers voor een gender-neutrale aanspreekvorm.
- Jouw gemeente moedigt scholen aan om (ervarings)deskundigen in te schakelen: om voorlichting te geven over racisme en discriminatie. En over andere vormen van uitsluiting en onderdrukking.
- Jouw gemeente werkt actief mee om het discrimineren van sekswerkers tegen te gaan. Elke gemeente maakt nieuwe plannen voortaan mét (in plaats van over) sekswerkers.
- Elke gemeente houdt bij het kiezen van straatnamen rekening met gevoelens en de geschiedenis van alle inwoners. Verwijzen nieuwe straatnamen naar personen? Dan let de gemeente op diversiteit.

6.2 Vluchtelingen zijn welkom

De Partij voor de Dieren wil goede opvang voor vluchtelingen. Jouw gemeente zorgt daarom voor een veilige plek voor mensen die naar Nederland vluchten. Bijvoorbeeld vanwege oorlog. Of vanwege een klimaatcrisis of natuurrisis (die alleen maar verergeren). Elke gemeente behandelt vluchtelingen eerlijk en menselijk. Ze moeten volwaardig kunnen meedoen in de samenleving. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- In jouw gemeente krijgen alle mensen een eerlijke behandeling, een veilige plek om te wonen en bescherming. Wat hun verblijfsstatus ook is.
- Jouw gemeente zorgt voor voldoende opvangplekken voor vluchtelingen.
- Jouw gemeente voorkomt ruzie tussen vluchtelingen en inwoners. Bijvoorbeeld door te zorgen voor voldoende betaalbare woningen voor iedereen.
- Jouw gemeente zorgt voor kleinschalige opvang aan vluchtelingen. Verspreid over de gemeente. Hiervoor worden afspraken gemaakt met het COA. De gemeente geeft inwoners op tijd de juiste informatie.
- In opvangplekken krijgen vluchtelingen meer begeleiding, taalcursussen, zorg, onderwijs en sport.

- Jouw gemeente helpt vluchtelingen bij het vinden van een woning. En bij het vinden van een gepaste baan en/of opleiding. Elke gemeente werkt daarom goed samen met de arbeidscoaches van VluchtelingenWerk.
- De gemeente zet geen kinderen uit.
- De gemeente start een proef voor asielzoekers: om al vanaf dag 1 na hun aankomst te kunnen werken. Maar zo'n proef mag er niet voor zorgen dat asielzoekers juist worden misbruikt als arbeidskracht.
- De gemeente heeft aandacht voor LHBTQIA+-vluchtelingen in opvangplekken. Als dat nodig is zorgt elke gemeente voor extra hulp. Of voor een andere opvangplek.
- De bed-bad-broodregeling gaat door. Dat betekent dat ook uitgeprocedeerde asielzoekers zonder verblijfsvergunning nog altijd hulp krijgen. Zij hebben ook recht op juridische hulp.
- Mensen zonder geldige documenten leven op dit moment in onzekerheid en angst. Ze kunnen nergens naartoe. De gemeente zorgt bij ambtenaren voor de juiste informatie en kennis over deze mensen.
- Toegang tot zorg is een basisrecht. Ook voor mensen zonder geldige documenten. Jouw gemeente zorgt ervoor dat zorgverleners - zoals huisartsen en ziekenhuizen - weten dat deze mensen recht hebben op zorg.
- Vluchtelingen krijgen een stadspas of gemeentepas. Hiermee hebben ze toegang tot voorzieningen om mee te doen aan de samenleving.
- De gemeente zorgt - samen met de veiligheidsregio - voor meer opvangplekken voor vluchtelingen uit Oekraïne. Jouw gemeente maakt ook een toekomstplan voor deze vluchtelingen.

6.3 Volwaardig meedoen voor iedereen

In een inclusieve samenleving doen alle inwoners mee. Wat je achtergrond, beperking, ziekte, neurodivergentie (als iemand snel overprikkeld raakt), financiële situatie of leeftijd ook is. De kern is: 'Beslis niet over ons, maar met ons.' Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente voorkomt discriminatie van mensen op basis van hun lichamelijke en/of verstandelijke situatie.
- Jouw gemeente zorgt voor gelijke rechten van mensen met een beperking (volgens het VN-verdrag Handicap). Deskundigen helpen bij het ontwikkelen van nieuwe plannen.
- Jouw gemeente start een gehandicaptenraad.
- De gemeente zorgt voor meer toegankelijkheid van openbare plekken. Bijvoorbeeld bij het aanpassen van straten en pleinen.
- Elk nieuw gebouw in de openbare ruimte is toegankelijk (volgens het VN-verdrag Handicap).
- Iedereen heeft in jouw gemeente toegang tot overheidsgebouwen en publieke voorzieningen. Zoals onderwijs, openbare instellingen, buurthuizen en dorpshuizen, sportclubs, toiletten en openbaar vervoer.
- We ondertitelen standaard uitzendingen van vergaderingen van de gemeenteraad. Gebarentolken zijn aanwezig bij belangrijke evenementen in de gemeente. Stoepen worden rolstoelvriendelijk.
- Jouw gemeente maakt openbare en publieke plekken toegankelijk voor mensen met een lichamelijke, visuele (ogen) of auditieve (gehoor) beperking. Dat geldt ook voor neurodivergente mensen (met ADHD, autisme) die snel overprikkeld raken. En voor analfabeten en laaggeletterden (mensen die moeite hebben met lezen en schrijven).
- Medewerkers van elke gemeente krijgen een training hoe ze respectvol omgaan met mensen met een onzichtbare beperking.
- Jouw gemeente helpt inwoners die een hulphond nodig hebben (via de Wmo). Ook de psychosociale hulphonden worden vergoed.

- Iedereen moet zelfstandig kunnen reizen. Jouw gemeente zorgt voor toegankelijkheid voor bijvoorbeeld een scootmobiel, loopfiets of regiotaxi.
- Informatie voor inwoners is altijd in begrijpelijke taal. Op B1-niveau of A2-niveau. Als dat nodig is biedt de gemeente ook informatie aan in andere talen.
- Jouw gemeente zorgt ook voor digitale toegankelijkheid. De website van de gemeente is overzichtelijk, duidelijk en gebruiksvriendelijk. Dat geldt ook voor websites van organisaties verbonden aan de gemeente.
- Op verschillende plekken komen leenrollators en/of leenrolstoelen.
- Mensen met een beperking kunnen goedkoper een parkeerplek aanvragen.
- Alle inwoners kunnen bij verkiezingen op een toegankelijke plek in de buurt stemmen.
- Jouw gemeente maakt een plan - per buurt of dorp - om eenzaamheid, verwaarlozing, mishandeling en uitbuiting tegen te gaan.
- De gemeente zorgt sneller voor hulpmiddelen. Ook als iemand een hulpmiddel tijdelijk nodig heeft. Het gebruik van een parkeerplaats is gratis voor mensen met een beperking.

7

SCHOON ONDERWEG

Vervoer en betere bereikbaarheid

Jouw gemeente is mooier, schoner en gezonder zonder auto's. Jouw gemeente zorgt daarom voor een straat waarin de ruimte eerlijk is verdeeld. Waarin leefbaarheid, veiligheid en ontmoeting het belangrijkste zijn. Mensen en dieren staan voorop, niet de auto. Stilstaande en rijdende auto's nemen veel plek in en stoten schadelijke gassen uit. Waar nu nog auto's rijden, kunnen mensen fietsen en wandelen. Waar nu nog auto's geparkeerd staan, kan groen groeien en bloeien en kunnen kinderen spelen.

7.1 Ruimte voor voetgangers en fietsers

Jouw gemeente zorgt voor minder vervuילend verkeer. Schoon verkeer wordt de standaard. Voetgangers en fietsers krijgen daarom veel meer ruimte. Dat is ook beter voor het klimaat. En het maakt elke gemeente aantrekkelijker, veiliger en groener om in te wonen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente geeft extra geld voor meer veilige en groene wandelpaden en (snelle) fietspaden. Het liefst fietspaden die bij drukke wegen vrij liggen. Nieuwe fietspaden mogen niet ten koste gaan van bomen en ander groen.
- Fietsers en voetgangers krijgen bij rotondes binnen de bebouwde kom altijd voorrang (op gemotoriseerd verkeer).
- Er komen veel meer woonerven. En leefstraten en fietsstraten waar voetgangers en fietsers voorrang hebben op gemotoriseerd verkeer. Voertuigen (met een motor) zijn er te gast en rijden stapvoets. Zo kunnen kinderen veiliger spelen. Of burens op straat samenkomen.
- In een leefstraat zorgen inwoners voor een creatieve en leefbare inrichting van hun straat. De gemeente helpt inwoners hierbij.
- Jouw gemeente kiest - als dat mogelijk is - voor een autovrij centrum. Bewoners kunnen parkeren buiten het centrum. Bezoekers van de binnenstad moedigen we aan om met de fiets of het openbaar vervoer te komen. Of om hun auto te parkeren aan de rand van de stad.
- De gemeente moedigt bedrijven en organisaties aan om gebruik te maken van fietskoeriers. Jouw gemeente geeft hierbij zelf het goede voorbeeld.
- Scooters, bromfietsen en snorfietsen en snelle fietsen met elektrische trapondersteuning (speed pedelec) mogen niet op fietspaden binnen de bebouwde kom. Ze rijden op de weg.
- Er komen meer doorfietsroutes (snelle fietspaden). Dat moedigt fietsen aan als vervanging van de auto.
- Schone vormen van vervoer (zoals speed pedelecs/ e-bikes) zijn een duurzaam alternatief voor woonwerkverkeer. E-bikes mogen wel op de fietspaden: met een maximale snelheid van 25 kilometer per uur binnen de bebouwde kom.
- Voor gemotoriseerd verkeer binnen de bebouwde kom geldt een maximale snelheid: 30 kilometer per uur.
- In straten zonder fietspaden die vrij liggen is de maximale snelheid: 30 kilometer per uur. Straten zonder stoepen worden (woon)erven: met een maximale snelheid van 15 kilometer per uur. Deze maximale snelheid geldt ook in de buurt van scholen en de kinderopvang.
- Verkeerslichten stellen we zo af dat voetgangers, fietsers en het openbaar vervoer vaker groen licht krijgen dan auto's. Verkeerslichten krijgen een tijdsklok (timer) en een regensensor.
- Verkeersveiligheid is belangrijk. Jouw gemeente houdt goed bij welke plekken in de gemeente onveilig zijn voor mens en dier. Waar nodig maakt de gemeente deze plekken veiliger.
- De gemeente moedigt verkeersexamens aan bij basisschoolleerlingen. Net als het volgen van fietslessen voor inwoners die fietsen lastig vinden.

- Op sommige drukke plekken krijgen voetgangers voorrang.
- Jouw gemeente zorgt voor voldoende gratis fietsenstallingen. Bijvoorbeeld bij drukbezochte plekken (winkelgebieden, ov-knooppunten). Grote stallingen krijgen 24 uur per dag bewaking. Er is in stallingen ook genoeg plek voor aangepaste fietsen (voor mensen met een beperking), handbikes en bakfietsen.
- De straat wordt toegankelijk voor mensen met een lichamelijke of visuele beperking. Dankzij betere geleidelijnen en verlaagde stoepen. Of herkenbare looproutes en veilige, rolstoeltoegankelijke paden. De gemeente controleert ook actief of stoepen en geleidelijnen toegankelijk zijn en blijven. Bij wegwerkzaamheden zorgt de gemeente voor een veilige andere route.
- Jouw gemeente repareert kapotte liften en roltrappen in de openbare ruimte en op stations met spoed.
- Bij bestaande parkeerplekken aan de rand van een woongebied komt een overstappunt (transferium). Elk overstappunt is schoon en veilig. Met laadpalen voor elektrische auto's, deelfietsen en plek om fietsen te repareren.
- Openbaar vervoer is en blijft veilig en betrouwbaar. Maar ook betaalbaar en toegankelijk. Ook voor mensen met een beperking. Haltes/perrons en de bus/tram/metro zijn toegankelijk voor iedereen.
- In jouw gemeente voelen reizigers zich veilig in het openbaar vervoer en op stations. Ook 's avonds. Stations zijn goed verlicht en overzichtelijk. En er zijn winkels en/of horeca, en speciale wachtplekken.
- Het openbaar vervoer is gratis voor mensen met een laag inkomen.
- In alle woonwijken en dorpskernen is regelmatig openbaar vervoer beschikbaar. Ook 's avonds en in het weekend.
- Jouw gemeente kiest voor uitstootvrij (milieuvriendelijk) busvervoer. Dit geldt ook voor de buurtbus, leerlingenvervoer en andere vormen van publiek vervoer.
- De gemeente breidt samen met de provincie het nachtnetwerk van de bus uit.
- Taxi's in jouw gemeente worden schoon. Taxistandplaatsen krijgen laadpalen. Chauffeurs krijgen alleen een vergunning als hun auto geen schadelijke stoffen uitstoot. Zolang er nog taxi's op fossiele brandstoffen zijn, mogen die niet stilstaan met de motor aan.
- Jouw gemeente zorgt voor goede regiotaxi's en leerlingenvervoer. Regiotaxi's en leerlingenvervoer komen op tijd.

7.2 Goed en duurzaam openbaar vervoer

Nog steeds besteedt de overheid veel meer geld aan asfalt voor de auto dan aan openbaar vervoer (de bus, de trein, de tram of de metro). De Partij voor de Dieren wil juist meer goed en duurzaam openbaar vervoer. Dan wordt Nederland een stuk schoner en veiliger. En vervoer betaalbaar voor iedereen. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente geeft meer ruimte aan het openbaar vervoer bij het indelen van de weg. Groen en bomen verdwijnen niet. Maar er komen wel meer busbanen of trambanen.
- Deelfietsen horen bij een milieuvriendelijk ov-netwerk. De gemeente moedigt het gebruik van deelfietsen aan (zoals de ov-fiets en deelbakfietsen).
- De gemeente zorgt voor betere parkeermogelijkheden die aansluiten op het ov. Bij grotere ov-haltes komen voldoende parkeerplekken voor fietsen.

7.3 Minder auto's, meer ruimte

Het aantal auto's moet dus ook flink omlaag.

Ook in jouw gemeente. Minder auto's zorgt voor meer openbare ruimte. Elke gemeente kiest daarom voor andere manieren van vervoer. En voor een groenere omgeving. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente maakt verkeerswegen niet breder. Zijn er maatregelen nodig voor een betere doorstroming van het verkeer? Dan betekent dat niet extra asfalt en beton of bomen kappen.
- Doorgaande wegen in jouw gemeente worden smaller. Dat verlaagt de snelheid. En zorgt voor meer plek voor groen. Het smaller maken van wegen mag niet ten koste gaan van fietsers en voetgangers.
- In jouw gemeente komt overal betaald parkeren. Een 2e parkeervergunning wordt veel duurder.
- Er komen geen nieuwe parkeerplekken bij op straat. Bij nieuwbouw komen ook zo min mogelijk parkeerplekken. Bij hoogbouw zitten de parkeerplekken altijd in het gebouw. Jouw gemeente haalt parkeerplaatsen weg. Hiervoor in de plaats komen bredere voetpaden, kinderspeelplekken, bloemrijke berm en kleine parken. Of plekken om de fiets te stallen.
- Inwoners kunnen goedkoop hun auto stallen in parkeergarages in de buurt. Of hun auto goedkoop parkeren in een transferium.
- Er komen meer carpoolplekken (om samen een auto te delen, bijvoorbeeld voor woonwerkverkeer). En veilige en toegankelijke plekken waar lifters kunnen staan.

7.4 Schoon vervoer, gezonde lucht

Schone lucht is van levensbelang. Maar fijnstof en stikstof van auto's op fossiele brandstof zorgen voor vervuiling. Net als de industrie. Ook ammoniak vanuit de vee-industrie maakt de lucht vies. Jouw gemeente kiest voor schoon vervoer: dat zorgt voor schonere lucht. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Heb je een vervuilende auto en stoot jouw auto veel schadelijke stoffen uit? Dan betaal je ook meer om te parkeren en voor je parkeervergunning. Nog hogere tarieven gelden voor zware, grote voertuigen zoals SUV's en pick-ups.
- Op parkeerterreinen komen laadmogelijkheden: via overkappingen met zonnepanelen. Parkeerplaatsen in de straat krijgen een waterdoorlaatbare ondergrond. Bijvoorbeeld grasbetontegels.
- Jouw gemeente houdt vervuilend verkeer buiten de stad. Daarom wordt de milieuzone groter: de gehele bebouwde kom. Commercieel verkeer in het centrum is volledig duurzaam (vrij van uitstoot).
- Vrachtverkeer mag niet in het centrum. Of in woonkernen. Aan de rand van de gemeente komen distributiepunten en overslagpunten. Ook vuilniswagens worden allemaal elektrisch.
- De gemeente zorgt voor minimale afstanden tussen drukke verkeerswegen en gevoelige bestemmingen (zoals scholen, kinderdagverblijven en verzorgingscentra).
- De gemeente zorgt voor voldoende oplaadpunten met groene stroom voor elektrische voertuigen en vaartuigen. Bijvoorbeeld in de grond of in lantaarnpalen.
- Laadpalen in de openbare ruimte leveren groene stroom uit hernieuwbare bronnen. Met duidelijke prijzen.
- De gemeente moedigt bewoners aan om samen elektrische auto's en (elektrische) (bak)fietsen te delen. Als dat nodig is werkt de gemeente hierbij samen met een commerciële aanbieder.

- Jouw gemeente zorgt voor gemeentelijke mobiliteitshubs: op centrale pleinen in buurten kunnen inwoners elektrische deelauto's en/of deel(bak)fietsen huren (voordelig met stadspas).
- Jouw gemeente zorgt voor een toegankelijke binnenstad voor de regiotaxi en Wmo-vervoer. En voor mensen met een beperking.
- Medewerkers, de gemeenteraad en het college gebruiken de fiets of het openbaar vervoer. Dienstreizen tot 12 uur gaan per trein of elektrische auto. Auto's van de gemeente zijn elektrisch.
- De gemeente zorgt voor steeds minder tankstations voor fossiele brandstof. We bouwen tankstations om tot oplaadplekken voor elektrische voertuigen.
- Jouw gemeente verbetert - samen met de provincie - internationale treinverbindingen. Bijvoorbeeld stations in de eigen gemeente of regio.
- Jouw gemeente is tegen vliegverkeer in de gemeente. Het vliegveld - in de buurt - van jouw gemeente gaat niet open. Of wordt niet uitgebreid.
- De gemeente zorgt voor meer elektrisch vervoer over water. Bijvoorbeeld dankzij meer technische voorzieningen. Boten van de gemeente worden elektrisch (vrij van uitstoot van schadelijke gassen). Elektrische boten krijgen voorrang bij ligplaatsvergunningen. En korting op ligtarieven en vaartarieven.
- Uiterlijk in 2030 mogen alleen elektrische boten, roeiboten en zeilboten varen in jouw gemeente. Of aanmeren in de haven van jouw gemeente. Dat geldt ook voor plezierboten en rondvaartboten.

8

GEZOND EN VEILIG IN JOUW GEMEENTE

Gezondheid, zorg en veiligheid

Iedereen wil een gezond en fijn leven. In een veilige woonomgeving. Woon je op een plek waar je je prettig voelt? Dan leef je vaak gezonder en ben je minder vaak ziek. Omdat je meer buiten bent, veel beweegt en gezond eet.

De Partij voor de Dieren vindt het voorkomen van ziekte belangrijk. Net als het voorkomen van criminaliteit. Jouw gemeente bestrijdt daarom misdaad, racisme en discriminatie actief. Voorkomen is altijd beter dan genezen.

8.1 Gezond begint bij schoon

Een schone leefomgeving is belangrijk voor ieders gezondheid. Vervuilde lucht of overlast van geluid zijn slecht voor je gezondheid. Daarom moet jouw gemeente zorgen voor een schone omgeving. Want een schone omgeving is een gezonde omgeving. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Iedereen heeft recht op schone lucht.
Jouw gemeente maakt een plan om te zorgen voor een betere kwaliteit van de lucht: volgens de eisen van de Wereldgezondheidsorganisatie.
- De gemeente verbiedt op meer plekken gemotoriseerd verkeer. Dat zorgt voor schonere lucht.
- Jouw gemeente verbiedt het stoken van hout: binnen én buiten. Want houtrook zorgt voor veel fijnstof. En het veroorzaakt gezondheidsproblemen. De gemeente zorgt voor een meldpunt waar inwoners stookoverlast kunnen melden. Inwoners krijgen ook informatie over de nadelen van houtstook.
- Het verbranden van biomassa vervuilt de lucht. Biomassa is niet duurzaam als energiebron. Er komen steeds minder biomassacentrales. Jouw gemeente gebruikt geen energie afkomstig uit biomassa.
- Bomen en groen maken de lucht schoner. En mensen en dieren worden gelukkiger van een groene omgeving. De gemeente zorgt daarom voor extra groen en bomen. Jouw gemeente beschermt bestaande bomen.
- Minder dieren in de vee-industrie zorgt voor minder dierenleed. Maar ook voor minder stankoverlast en risico's voor omwonenden. Er komt geen vee-industrie bij. Er komen ook geen nieuwe mestvergisters (het vergisten van mest om energie op te wekken). Jouw gemeente verbiedt het gebruik van bestaande mestvergisters.
- Geluidsoverlast zorgt voor stress en gezondheidsproblemen. De gemeente pakt daarom bronnen van geluidsoverlast aan. Hierbij houdt jouw gemeente rekening met de WHO-richtlijnen voor geluid van wegverkeer, vliegverkeer, treinverkeer en windturbines.
- Jouw gemeente is tegen meer vliegverkeer boven de gemeente.
- Ook kleine vliegvelden, zoals militaire vliegvelden, zorgen voor overlast (geluid, milieu en gezondheid). Jouw gemeente is tegen kleine vliegvelden. En tegen vliegtuigen met loodhoudende benzine.
- Jouw gemeente zorgt voor schoon drinkwater. Elke gemeente werkt daarbij goed samen met het drinkwaterbedrijf, het waterschap, de provincie en de Rijksoverheid. Drinkwater is gifvrij, zonder stoffen als PFAS. Er komt een speciaal plan 'Schoon Water'.
- In fietspaden, cement en speelpleintjes zitten restproducten van de industrie. Die zijn schadelijk voor mensen, dieren en het milieu. Jouw gemeente gebruikt geen schadelijke restproducten (zoals beaumix en staalslak). Deze restproducten worden overal verwijderd (waar dat kan). En vervangen door materiaal dat niet giftig of schadelijk is.

- De gemeente maakt verontreinigde bodems - bijvoorbeeld door lood en PFAS - schoon. Inwoners krijgen duidelijke informatie over een gezonde bodem: voor tuinen, moestuinen en plekken waar kinderen op de grond spelen.
- De vee-industrie bedreigt onze gezondheid. Want door verkeer om te gaan met dieren ontstaan ziektes zoals vogelgriep of COVID-19. Jouw gemeente maakt een overzicht van plekken waar ziekteverwekkers van dier naar mens kunnen overspringen. Daarbij is speciale aandacht voor plekken met (exotische) dieren. De gemeente maakt een noodplan om de uitbraak van ziektes te voorkomen.
- Jouw gemeente controleert vervuilende bedrijven streng. Elke gemeente moet vervuiling en overlast voorkomen. Er komt een meldpunt waar inwoners misstanden (op het gebied van natuur en milieu) anoniem kunnen melden.

8.2 Geestelijk gezond en wel

Gezondheid gaat ook over geestelijke (mentale) gezondheid. Veel mensen voelen de druk om altijd te presteren (prestatiedruk). Of ze voelen onrust en eenzaamheid. We moeten elkaar helpen om gezonder te worden. Dat begint met een schone omgeving: met veel groen en natuur. Want natuur zorgt voor minder stress en minder negatieve gevoelens. We moeten ook beter zorgen voor elkaar. Zodat er een veilige samenleving is waarin iedereen zichzelf kan zijn. En de juiste zorg krijgt. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente steunt projecten om (gezondheids)problemen te voorkomen.
- De gemeente zorgt ervoor dat ervaringsdeskundigen hulp kunnen bieden aan kwetsbare mensen.
- De gemeente geeft extra geld voor jongerencentra, buurthuizen, wijkcentra en ontmoetingsplekken. Met speciale aandacht voor jongeren, ouderen en mensen met een beperking.
- Er komt een plan om de psychische gezondheid van mensen te verbeteren.

Zorgprofessionals, het onderwijs, werkgevers en werknemers werken hieraan mee. Jouw gemeente zorgt voor een goede uitvoering van de Wet integrale suïcidepreventie.

- Veel (jonge) mensen hebben psychische problemen. Bijvoorbeeld door de klimaatcrisis, woningnood of prestatiedruk. Jouw gemeente zorgt voor voldoende psychische hulp: door de inzet van sociale teams. En door samenwerkingen met de juiste organisaties. Jouw gemeente eist meer geld voor jeugd-ggz.
- Verbinding tussen inwoners in de buurt is belangrijk: voor jouw gezondheid en veiligheid. Bewoners werken met de gemeente samen bij het (her)inrichten van hun buurt.

8.3 Bewegen is gezond

Jouw gemeente moet zorgen voor genoeg plekken om buiten te bewegen en te sporten. Ook voor mensen met een beperking. Dat is goed voor ons lichaam en onze geest. Een gezonde leefstijl voorkomt klachten. En sportverenigingen zorgen voor verbinding tussen inwoners. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente richt de openbare ruimte zo goed mogelijk in om veilig te kunnen sporten en bewegen. Iedereen moet kunnen meedoen, ook bij sportclubs. In elke wijk of elk dorp zijn sportvoorzieningen voor jong en oud. Bijvoorbeeld beweegtuinten en fitnessplekken. En openbare veldjes om te voetballen, te basketballen of te skaten.
- Jouw gemeente moedigt wandelen, fietsen, buiten spelen en sporten aan. Maar dat mag niet ten koste gaan van de natuur of het groen. Er komen meer natuurlijke en groene speelplaatsen.
- Schoolpleinen en speelgelegenheden worden groener. Ze zijn ook beschikbaar buiten schooluren (voor bewoners uit de buurt).
- Sportvoorzieningen zijn 7 dagen per week open, als dat kan. Dit geldt in ieder geval voor gemeentelijke voorzieningen zoals een sporthal.

- De gemeente zorgt ervoor dat ook doelgroepen meedoen die weinig sporten. Bijvoorbeeld (kinderen van) mensen met een laag inkomen. Er zijn ook geschikte sporten voor ouderen en mensen met een laag inkomen. En voor mensen met een chronische ziekte of beperking.
- Sport is voor iedereen toegankelijk en veilig. Er is extra aandacht voor kwetsbare groepen. De gemeente maakt hierover afspraken met sportclubs en andere organisaties.
- Nieuwe sportvelden zijn groen en natuurinclusief. Er wordt geen gif gebruikt bij het onderhoud. Nieuwe velden zijn voor meerdere sporten te gebruiken. Ze gaan ook niet ten koste van bestaand groen.
- Er komen geen nieuwe kunstgrasvelden. Moeten bestaande kunstgrasvelden worden vervangen? Dan komt er echt gras. Op alle kunstgrasvelden wordt rubbergranulaat opgeruimd. En vervangen door materiaal dat niet schadelijk is. Kunstgrasvelden moeten water vasthouden. Dan is besproeiing niet nodig.
- Sportkantines bieden gezond, plantaardig eten en drinken aan.

8.4 Gezond en duurzaam voedsel

Duurzaam eten moet toegankelijker en goedkoper zijn. Nu worden we overal verleid om ongezond te eten. De Partij voor de Dieren wil meer gezond, biologisch, lokaal en plantaardig voedsel. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente maakt een voedselplan. Hierin staat dat iedereen recht heeft op gezond, biologisch en plantaardig voedsel. Gemaakt op een duurzame, biologische en diervriendelijke manier. Door lokale boeren.
- Inwoners krijgen betere informatie over gezond, plantaardig en duurzaam eten. Met extra aandacht voor plantaardige eiwitten.
- Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld. Door het succesvolle concept 'Carnivoor? Geef het door!' in te voeren. In kantines van de gemeente is plantaardig voedsel de standaard.
- Jouw gemeente moedigt plantaardig eten ook aan bij organisaties waar ze mee samenwerken. En bij de lokale horeca.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat kinderen - van jongs af aan - gezonde en duurzame voeding krijgen. Bijvoorbeeld door te zorgen voor plekken om borstvoeding te geven in openbare gebouwen. Of door het geven van biologisch fruit. Of een gezonde, duurzame lunch op kinderdagverblijven en scholen.
- Elke gemeente werkt samen met ziekenhuizen en andere zorginstellingen om gezonde, plantaardige en biologische voeding te serveren. Patiënten en bewoners krijgen altijd vers, biologisch fruit.
- Jouw gemeente zoekt naar manieren om fastfoodzaken tegen te gaan.
- Jouw gemeente haalt snoep(automaten) en reclame voor ongezond voedsel weg uit openbare voorzieningen. Ook uit de eigen gebouwen.
- Elke gemeente geeft extra geld voor moestuinen: om verse groenten en fruit aan voedselbanken te leveren.
- De gemeente geeft informatie aan inwoners en bedrijven om het verspillen van voedsel te voorkomen. Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld.

8.5 Zorg op maat

Steeds meer mensen hebben zorg en hulp nodig. Dat komt onder andere door de ongezonde leefomgeving. En ongezonde voeding. Maar ook door prestatiedruk en stress. De behoefte aan zorg en hulp neemt ook alleen maar toe. Omdat er steeds meer mensen chronisch ziek zijn. En het aantal oudere mensen in onze samenleving groeit, terwijl er steeds minder zorgpersoneel is. De Rijksoverheid heeft veel verantwoordelijkheid (voor zorg en hulp) gegeven aan gemeenten. Maar te weinig geld. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Iedereen heeft recht op zorg die echt past bij jouw behoefte (zorg op maat). Zonder lange wachtlijsten en met aandacht voor jou. Jouw gemeente vraagt daarom om meer geld van de Rijksoverheid voor de zorg.
- Elke gemeente biedt het liefst kleinschalige zorg vanuit de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). En voor mensen met een beperking vanuit de Wet langdurige zorg.
- In jouw gemeente is het persoonsgebonden budget (pgb) een vervanging voor zorg in natura. Zodat mensen met een beperking kunnen kiezen. En makkelijker zorg kunnen inhuren met een pgb. Bijvoorbeeld als ze zelfstandig wonen.
- Huisartsenzorg blijft voor iedereen goed bereikbaar. De gemeente voorkomt hoge huurprijzen, zodat huisartsen niet verdwijnen uit stadscentra en gewilde wijken.
- De gemeente zorgt voor kwalitatief goede zorg en hulpverlening. Het liefst kleinschalig. Door organisaties uit de buurt. Zorgmedewerkers werken er onder goede omstandigheden. En zorgbestuurders verdienen er geen topsalaris. Zorgverleners en opvanglocaties houden rekening met de achtergrond en levensstijl van gebruikers.
- Wachtlijsten en wachttijden worden korter. Intussen zorgt jouw gemeente voor meer (tijdelijke) opnameplaatsen. En voor voldoende behandelplekken en reservebedden voor mensen in (psychische) nood.
- De gemeente ondersteunt straatzorg. Zoals de straatdokter en de tandarts. Zodat mensen die dakloos en thuisloos zijn toegang hebben tot goede en toegankelijke medische zorg.
- Jouw gemeente zorgt voor kortere wachtlijsten in de ggz. Persoonlijke begeleiders komen langs bij gezinnen die dat nodig hebben. En huisartsenposten krijgen een ondersteuner voor jeugd. Met gelijke kansen voor iedereen, voorkomen we een toename van jeugdzorg.
- De overgang tussen jeugdzorg en volwassenenzorg moet beter. Door een geleidelijke afbouw van de geboden hulp van 18 jaar tot 21 jaar.
- Jongeren met veel verschillende problemen hebben recht op goede passende zorg. Jouw gemeente zorgt voor passende zorg en onderwijs voor deze jongeren. In overleg mét de jongeren en hun ouders/verzorgers.
- Ouders en kinderen krijgen goede hulp bij scheiding, ziekte en andere ingrijpende gebeurtenissen, als dat nodig is.
- Jouw gemeente steunt zorgcentra die rekening houden met verschillen tussen mensen. Zoals zorginstellingen voor LHBTQIA+-personen en mensen met verschillende culturele achtergronden.
- We ondersteunen mantelzorgers, ook financieel. Er komt extra aandacht om overbelasting van mantelzorgers te voorkomen.
- Cliënten in de zorg kunnen meebeslissen over hun eigen behandeling. Inwoners beslissen over hun persoonsgegevens.
- De gemeente zorgt voor goede hulpmiddelen en zorgvervoer. Met aandacht voor service, duurzaamheid én dierenwelzijn.
- In jouw gemeente is het middel PrEP - voor mensen met een hoog risico op hiv – beschikbaar. Elke gemeente zorgt ook voor toegankelijke soa-zorg.
- De gemeente plaatst en onderhoudt AED's (draagbare toestellen voor reanimatie bij een hartstilstand) bij of aan gebouwen van de overheid. De gemeente betaalt (voor medewerkers) de opleiding voor reanimatie en EHBO.

- Er komt goede voorlichting over transzorg. De gemeente zorgt voor toegankelijke informatiepunten waar transpersonen, professionals en hun omgeving terecht kunnen met vragen en zorg. Jouw gemeente gaat in gesprek met huisartsen die nog geen hormoonzorg geven aan transgenderpersonen.
- Indien dit van toepassing is, geeft jouw gemeente opdracht aan de GGD om een transkliniek op te zetten. Er is ook daarbij ook aandacht voor sekswerkers, migranten, mensen van kleur en mensen die door een beperking geen toegang hebben tot de gangbare transzorg.

8.6 Zorg en dieren

Dieren zijn voor veel mensen een grote steun. Maar een dier heeft ook zorg en aandacht nodig van een mens. Toch zijn er mensen die niet goed voor zichzelf en voor dieren zorgen. Of mensen krijgen niet de juiste zorg, omdat huisdieren niet welkom zijn in de opvang of het zorgcentrum. De Partij voor de Dieren wil zorg voor mensen. Maar ook zorg voor dieren van mensen die zorg nodig hebben. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente geeft toe dat er een verband is tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling. Om huiselijk geweld en dierenmishandeling tegen te gaan werkt elke gemeente samen met het Landelijk Expertise Centrum Dierenmishandeling. En met het Landelijk Expertise Centrum Kindermishandeling.
- Bij politie, jeugdzorg, scholen, dierenartsen en sociale wijkteams is extra aandacht voor het herkennen en melden van huiselijk geweld: tegen mensen en dieren.
- Slachtoffers van huiselijk geweld kunnen makkelijker een melding doen. En gebruikmaken van crisisopvang, als dat nodig is. Een huisdier moet mee kunnen naar zo'n opvang.
- Jouw gemeente maakt met organisaties voor de opvang van vrouwen en mannen afspraken: of de opvang van huisdieren ook mogelijk is.
- Dierenambulances zijn snel ter plekke voor noodhulp aan dieren.

Daarom krijgen ze bijvoorbeeld een vergunning om over busbanen te rijden. Of het recht om overal vrij te parkeren.

- Jouw gemeente moedigt mensen aan om vrijwillige dierverzorger aan huis te worden. Zodat ouderen en chronisch zieken hun huisdier kunnen houden. Dit voorkomt eenzaamheid én dierenleed.
- De gemeente zorgt ervoor dat bij (tijdelijke) crisisopvang of opvang in een zorginstelling het huisdier mee kan. Of voor opvang op een andere plek. Maar alleen als dat ook voor het dier het beste is.
- De gemeente zorgt voor plekken bij de nacht-opvang en/of maatschappelijke opvang voor mensen met huisdieren.
- De gemeente steunt projecten waarbij gastgezinnen voor een dier kunnen zorgen: als mensen dat tijdelijk zelf niet meer kunnen. Bijvoorbeeld vanwege een ziekenhuisopname of opname in een kliniek.
- Jouw gemeente controleert zorgboerderijen op dierenwelzijn. Bij misstanden treedt elke gemeente hard op.

8.7 Risico's gebruik van drugs en middelen

Drugs en genotmiddelen (zoals alcohol of tabak) zijn schadelijk voor je gezondheid en de gezondheid van anderen. Het kan leiden tot verslaving en het is slecht voor het milieu. Jouw gemeente geeft - bijvoorbeeld aan jongeren - informatie over deze risico's. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De gemeente zorgt voor goede voorlichting over de risico's van het gebruik van verslavende middelen. Bijvoorbeeld wat de gevaren zijn voor de gezondheid, het milieu en criminaliteit. Er komt ook duidelijke informatie over de risico's van gamen, (online) gokken, internet en sociale media. Jouw gemeente richt zich hierbij vooral op jongeren. Elke gemeente steunt projecten om verslaving tegen te gaan.

- Jouw gemeente werkt aan een rookvrije en vapevrije generatie jongeren. Roken en vaperen mag niet meer bij scholen, op kinderspeelplaatsen en bij sportvoorzieningen. En in parken en groengebieden. Vuilnisbakken in de openbare ruimte krijgen een asbak.
- Er komen meer plekken waar je niet mag roken of vaperen. Bijvoorbeeld bij bushaltes, gezondheidscentra en ziekenhuizen. Jouw gemeente geeft zelf het goede voorbeeld en verbiedt roken rond alle gemeentelijke gebouwen.
- Jouw gemeente steunt proeven met lokale wietteelt. Deze teelt is duurzaam en biologisch. Er komen geen nieuwe coffeeshops in de buurt van scholen.
- De gemeente houdt het gebruik van (synthetische) drugs bij. Inwoners krijgen informatie over de risico's voor de gezondheid en het milieu. En over de criminaliteit die te maken heeft met drugs. Op bepaalde plekken kunnen drugs getest worden. Op feesten krijgen bezoekers bijvoorbeeld informatie over drugs en is ook de juiste zorg aanwezig.
- Straatcoaches, jongerenwerkers, huisartsen en wijkagenten maken melding van misstanden. Als dat nodig is begeleiden ze mensen naar de juiste zorg.
- Er komen plekken waar drugsverslaafden drugs kunnen gebruiken. En naalden kunnen omruilen.
- Gebruiken mensen harddrugs in de openbare ruimte? Dan volgt geen boete, maar krijgen ze zorg aangeboden.
- Jouw gemeente stelt een plan op om het dumpen van afval tegen te gaan. De gemeente zorgt ervoor dat inwoners lachgascilinders kunnen inleveren in milieustraten en afvalstraten: anoniem en boetevrij.
- De gemeente zorgt ervoor dat jongerenwerkers bij jongerencentra en scholen voorlichting geven over de risico's van drugs en genotmiddelen.
- Jouw gemeente verbiedt nieuwe casino's en gokhallen. Om inwoners te beschermen tegen gokverslaving.

8.8 Veiligheid

Jouw gemeente moet leefbaar zijn voor iedereen. Iedereen moet zich veilig voelen. In jouw gemeente is geen plek voor racisme en discriminatie. Of voor grensoverschrijdend gedrag en criminaliteit.

Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Jouw gemeente probeert crimineel gedrag te voorkomen. Er komt daarom meer aandacht voor de oorzaken van criminaliteit. Bijvoorbeeld door jongeren in kansarme situaties te helpen. En te zorgen voor goed en zinvol jongerenwerk. En voldoende maatschappelijk werkers. De gemeente biedt hulp aan ouders met kinderen en pubers die dat nodig hebben. Het liefst door professionals met dezelfde culturele achtergrond. Of met kennis van de culturele achtergrond.
- Jouw gemeente geeft extra geld voor straatcoaches, buurtouders en wijkagenten. Hun inzet voorkomt problemen in de buurt.
- Ondernijning en crimineel gedrag is een groot probleem in heel Nederland. Elke gemeente zorgt voor een actieve aanpak van ondernijning, witwassen en fraude.
- Jouw gemeente geeft extra geld voor toezicht en handhaving om milieuovertredingen in het buitengebied tegen te gaan. Zoals het illegaal storten van drugsafval en mest. Of het verhuren van gebouwen aan drugsproducenten. Of illegaal jagen of het kappen van bomen.
- Jouw gemeente is voorzichtig met cameratoezicht in de publieke ruimte. Vanwege de privacy van mensen. Automatische gezichtsherkenning vindt in jouw gemeente niet plaats.
- De gemeente zorgt ervoor dat privécamera's (van mensen) niet de straat filmen.
- Iedereen moet veilig over straat kunnen. Onveiligheid wordt aangepakt. Hierbij is extra aandacht voor de veiligheid van vrouwen, LHBTQIA+-personen en personen van kleur. Inwoners krijgen informatie over agressie op straat: deze informatie is vooral gericht op de (mogelijke) veroorzakers ervan. Jouw gemeente zorgt voor een veilige inrichting van de straat.

- Jouw gemeente maakt een lokaal plan om femicide (vrouwenmoord), (online) vrouwenhaat en geweld tegen vrouwen te stoppen. De basis van zo'n plan is het landelijke actieplan. We letten ook goed op vroege signalen van huiselijk geweld, dwingende controle of het hinderlijk volgen van iemand (stalking). Om erger te voorkomen.
- We verbieden etnisch profileren: mensen selecteren op hun uiterlijk of afkomst. Ook jouw gemeente mag afkomst of nationaliteit niet gebruiken om mensen extra te controleren. Politie en brandweer krijgen trainingen om racisme en discriminatie te herkennen en te voorkomen.
- Buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) mogen godsdienstige uitingen dragen. Zoals een hoofddoek of een keppeltje. Zo kunnen meer mensen boa worden. Het zorgt voor meer diversiteit in het personeel van de gemeente.
- Heeft jouw gemeente een uitgaansgebied? Dan zorgt de gemeente voor een 'veilige plek' tijdens de nacht. Bezoekers kunnen er terecht bij grensoverschrijdend gedrag. Of als ze zich onveilig voelen. Personeel van horeca krijgt trainingen om grensoverschrijdend gedrag te herkennen en in te grijpen.
- Jouw gemeente zorgt ervoor dat sekswerkers veilig kunnen werken. De gemeente zorgt ook voor schone en legale werkplekken. En voor bereikbare hulp en zorg als dat nodig is. Bij het maken van plannen overlegt jouw gemeente met sekswerkers.
- Jouw gemeente verbiedt het afsteken van vuurwerk (zolang er nog geen landelijk verbod is). Vuurwerk is gevaarlijk voor dieren en mensen. En slecht voor het milieu en de natuur. Veilige, milieuvriendelijke alternatieven voor vuurwerk - shows met licht, muziek, drones en lasers - mogen alleen als ze niet schadelijk zijn voor mensen, dieren, natuur en milieu. Er komen geen nieuwe vergunningen om consumentenvuurwerk te verkopen.
- In jouw gemeente geldt geen bedelverbod.
- Jouw gemeente werkt aan een weerbare samenleving: inwoners krijgen informatie over wat ze (samen) moeten doen in nood. Bijvoorbeeld als lange tijd de stroom uitvalt. Of bij een overstroming.

Met noodvoorzieningen vergroot de gemeente de redzaamheid en veerkracht van inwoners.

8.9 Demonstreren is een grondrecht

Er zijn steeds meer spanningen en ruzies tussen (groepen) mensen. Daardoor stijgt ook het aantal demonstraties. Maar de vrijheid om te protesteren wordt steeds vaker beperkt door de overheid. De Partij voor de Dieren is vóór het demonstratierecht. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Protesteren - rustig en zonder geweld - mag in jouw gemeente. Demonstraties vooraf aanmelden is vrijwillig. Je hoeft ook niet te vertellen over welk onderwerp een demonstratie gaat.
- Gebruikt een deel van de demonstranten geweld? Dan zorgt de politie ervoor dat de andere demonstranten kunnen doorgaan met hun protest.
- Medewerkers van de gemeente en de politie weten wat wel en niet mag tijdens demonstraties. Jouw gemeente voorkomt politiegeweld tegen mensen die rustig demonstreren.
- Jouw gemeente beschermt de privacy van demonstranten. ID-controles mogen niet volgens het demonstratierecht, het recht op privacy en het recht op gegevensbescherming. Alleen als de politie iemand verdenkt van een ernstig strafbaar feit.
- Handhavers zijn goed herkenbaar. Met een goed zichtbaar kenteken op de kleding. Ze hebben ook identificatie bij zich.
- Het bedekken van je gezicht - met kleding - mag tijdens protesten in jouw gemeente. Zo worden mensen beschermd tegen herkenning en tegen gevaar.
- De gemeente ondertekent het manifest Demonstratierecht van Amnesty International.
- Demonstraties vooraf aanmelden is vrijwillig (niet verplicht). Kiezen organisaties er toch voor om een demonstratie vooraf aan te melden (bijvoorbeeld vanwege ondersteuning door hulpdiensten)? Dan kan aanmelden zónder DigiD en eventueel anoniem.

9

EEN LEVEN LANG LEREN

Onderwijs en cultuur

Goed onderwijs voor iedereen is de basis voor een vrije en slimme samenleving.

Het zorgt ervoor dat mensen kritisch (na)denken. En het zorgt voor nieuwe ideeën. Maar niet elk kind heeft toegang tot goed onderwijs. Hierdoor ontstaat ongelijkheid. Er moet daarom extra geld naar goed onderwijs. En naar kunst en cultuur. Dat moet ook toegankelijk zijn voor iedereen. Want ook kunst en cultuur zorgen voor nieuwe ideeën, voor verandering. Makers van kunst en cultuur krijgen eerlijker betaald.

9.1 Recht op goed onderwijs

Het gaat op school niet alleen om leren of hoge cijfers halen. Scholen moeten ook aandacht geven aan het ontwikkelen van andere talenten. Zoals sociale, emotionele en creatieve vaardigheden. En meer lessen geven over duurzaamheid, voedsel, natuur en milieu. Zodat kinderen en jongeren meer weten over (het voorkomen van) de klimaatcrisis, milieuproblemen en dierenwelzijn en de rol van de mens hierin. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Er zijn voldoende scholen in de buurt. Zodat elk kind lopend of op de fiets naar school kan.
 - De gemeente geeft extra geld voor zorgteams op kwetsbare scholen. En extra geld voor maatschappelijk werkers en de verlengde schooldag. Zo'n schooldag duurt langer om kinderen extra leertijd te bieden. Of huiswerkbegeleiding, sport, kunst of culturele activiteiten.
 - Alle kinderen in jouw gemeente hebben een gelijke kans op goed onderwijs. Dankzij een eerlijk aanmeldbeleid bij scholen.
 - Bijles is nu vaak alleen beschikbaar voor mensen die het kunnen betalen. Bijlessen op scholen worden toegankelijk voor iedereen.
 - Jouw gemeente zorgt voor gratis schoolfruit. En schoolkantines met plantaardig eten. Schoolmelk stopt.
 - Elke gemeente zorgt voor genoeg geld voor een gezond binnenklimaat. Dat is belangrijk voor leerlingen en leraren. Jouw gemeente geeft extra geld om (verouderde) scholen te verduurzamen.
- Nieuwe schoolpanden worden natuurinclusief, circulair en energiepositief.
- De gemeente geeft extra geld voor groene schoolpleinen waar kinderen vrij kunnen spelen. Als er plek is komen er ook schoolmoestuinen.
 - De gemeente steunt projecten om medeleven bij kinderen te verhogen. Bijvoorbeeld voor dieren. Veel problemen in onze samenleving komen door een gebrek aan medeleven. Zoals op een verkeerde manier omgaan met dieren en zinloos geweld.
 - De gemeente geeft extra geld voor sport, zwemlessen, cultuur en muzieklessen. En voor (onafhankelijke) lessen over natuur en duurzaamheid. De gemeente steunt ook projecten waarbij kinderen leren om zelf iets te repareren.
 - Scholen geven lessen over inclusiviteit. Met voldoende aandacht voor gelijke rechten voor iedereen. En het tegengaan van racisme en discriminatie.
 - Jouw gemeente steunt projecten over kritisch denken, digitale vaardigheden (inclusief digitale veiligheid) en mediawijsheid. Zodat leerlingen leren omgaan met internet en andere media. En bijvoorbeeld nepnieuws leren herkennen.
 - Elke gemeente zorgt voor lessen over seksuele en relationele vorming op school en daarbuiten. Seksuele voorlichting zorgt voor minder ongewenste zwangerschappen en soa's. Het zorgt ook voor een gezonde ontwikkeling, meer gelijkwaardigheid en zelfvertrouwen. En het voorkomt seksueel misbruik en geweld.

- Op middelbare scholen komen jongerenwerkers. Zij hebben goede contacten met leerlingen en bouwen een band met hen op. Zodat ze met jongeren in vertrouwen kunnen praten over bijvoorbeeld drugs, wapens, (cyber)pesten en (online) seksueel misbruik.
- Scholieren en studenten hebben vaak psychische klachten. Hierover praten op scholen is belangrijk. Dat voorkomt bijvoorbeeld eenzaamheid. Of suïcidale gedachten. Scholen zorgen voor een veilige omgeving, samen met leerlingen. Een onderzoek - Gender & Sexuality Alliance (GSA) - op scholen kan zorgen voor een veiligere omgeving. Jouw gemeente ondersteunt scholieren die zo'n onderzoek willen starten.
- Jouw gemeente zorgt voor voldoende bibliotheken. Inclusief kleinere buurtbibliotheken en vestigingen van de Bibliotheek op School.
- Elke gemeente strijdt tegen analfabetisme en laaggeletterdheid. Bijvoorbeeld door het organiseren van toegankelijke activiteiten. En taalscholen in bibliotheken en buurthuizen.
- Peuters kunnen naar betaalbare voorschoolse opvang.
- De gemeente zorgt voor meer mbo-stageplekken. Jouw gemeente moedigt bedrijven die voor de gemeente werken aan om dit ook te doen. Mbo-stagiairs krijgen een eerlijke vergoeding voor hun werkzaamheden.
- De gemeente zorgt voor passend onderwijs en hulp, als dat nodig is. Zodat ieder kind met plezier naar school kan.
- De gemeente zorgt voor goed leerlingenvervoer. Zodat elk kind op een passende school onderwijs krijgt.
- De gemeente onderzoekt wat er gebeurt met scholieren en studenten die 'thuiszitten'. Bijvoorbeeld omdat er geen passende plek voor hen is. Jouw gemeente draagt actief bij aan een nieuw programma waar deze jongeren elkaar kunnen ontmoeten. En activiteiten kunnen doen en vaardigheden ontdekken, zonder de druk van school.

9.2 Cultuur en erfgoed voor iedereen toegankelijk

Iedereen moet van kunst en cultuur kunnen genieten. Dit is onmisbaar in het leven. Want door kunst en cultuur kun je je verbazen of juist verrassen. Denk je misschien over iets na. Of kijk je opeens op een andere manier naar de wereld om je heen. Creativiteit en vrijheid zijn kernwaarden van een gezonde samenleving. De Partij voor de Dieren wil dat de cultuursector meedenkt bij het oplossen van problemen in de samenleving. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Er komt meer geld voor kunst, cultuur en erfgoed. Ook voor een betere beloning voor de makers (Fair Practice Code).
- Er komt meer geld voor toegankelijke cultuur in de wijken.
- Kleine culturele instellingen, organisaties voor amateurkunst, makers en artiesten krijgen financiële steun. En hulp bij het aanvragen van (cultuur)subsidies.
- Instellingen die cultuursubsidies van de gemeente krijgen, zetten geen dieren in.
- Theaters, bibliotheken en cultuurcentra worden toegankelijk voor mensen met een beperking.
- De gemeente zorgt voor open(bare) werkplaatsen voor (amateur-) kunstenaars, creatieve starters en duurzame ondernemers.
- Jouw gemeente kiest bij nieuwe kunst in de openbare ruimte het liefst voor kunstenaars uit de regio. Inwoners krijgen meer informatie over kunst in de openbare ruimte. Bijvoorbeeld door podcastwandelingen of apps.
- Musea zijn minstens één dag in de week gratis open voor inwoners van de gemeente.
- Jouw gemeente werkt actief samen met organisaties in de cultuursector: om mee te denken bij het oplossen van problemen in de samenleving.
- Bij het kiezen van kunstenaars voor gemeentelijke kunstopdrachten geldt de Code Diversiteit en Inclusie. Ook bij het verdelen van cultuursubsidies. Deze Code gaat over een diverse samenstelling op basis van gender, afkomst en leeftijd.

Wat bedoelen we eigenlijk met kunst en cultuur?

Met kunst en cultuur bedoelen we bijvoorbeeld zelf schilderen, tekenen, dansen of zingen. Je maakt of doet iets kunstzinnigs, iets creatiefs. Je kunt ook andermans kunst bekijken of meemaken. Denk maar aan een schilderij of tentoonstelling in een museum bekijken. Luisteren naar een muziekconcert. Of kijken naar een toneelstuk in een theater.

- De gemeente zorgt ervoor dat ook andere doelgroepen meedoen aan kunst en cultuur. Bijvoorbeeld doelgroepen die hier weinig gebruik van (kunnen) maken. Zoals (kinderen van) mensen met een laag inkomen. En mensen met een beperking of chronische ziekte.
- Jouw gemeente voorkomt sloop van historisch waardevolle of beeldbepalende panden.
- Is erfgoed kwetsend voor bepaalde groepen mensen ('betwist' erfgoed)? Dan beslist jouw gemeente samen met de mensen die zich hierdoor geraakt voelen wat er moet gebeuren. Bij omstreden standbeelden en symbolen komt informatie. Of ze worden verwijderd.
- De gemeente steunt projecten om erfgoed van migranten in jouw gemeente zichtbaar te maken.
- Jouw gemeente beschermt groen (natuur) en blauw (water) erfgoed.

10

SAMEN, EERLIJK EN OPEN

Democratie, bestuur, digitalisering en privacy

Als inwoner moet je jouw gemeente kunnen vertrouwen. Want als jouw gemeente naar je luistert en met je samenwerkt, dan voel je je er sneller thuis. De Partij voor de Dieren wil daarom dat elke gemeente - samen met alle inwoners - werkt aan een groene en weerbare gemeente. Waarbij de vrijheid van de een, niet ten koste gaat van de vrijheid van de ander. Ook privacy is belangrijk om je op je gemak te voelen: niet iedereen hoeft alles van ons te weten. Maar gemeenten zijn afhankelijk van grote technologiebedrijven. Dat maakt ze kwetsbaar. Elke gemeente moet inwoners vertrouwen en (gegevens van) inwoners beschermen. Jouw gemeente zet zich daar actief voor in en geeft zelf het goede voorbeeld. Door eerlijk en duidelijk te zijn over de beslissingen die de gemeente neemt.

10.1 Weerbare lokale democratie

Jouw gemeente is geen bedrijf en inwoners zijn geen klanten. Veel inwoners willen meebeslissen over hun stad, dorp of buurt. Ze willen betrokken en verbonden zijn. Bij het maken van nieuwe plannen luistert elke gemeente goed naar alle inwoners. Zodat ze kunnen meebeslissen. Jouw gemeente neemt positieve oplossingen van inwoners - voor hun leefomgeving - serieus. En ondersteunt projecten actief. Zoals het lokaal opwekken en delen van duurzame energie. Of de aanleg van groen en zorg in de buurt. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- In plaats van plannen maken voor inwoners, maakt jouw gemeente plannen mét inwoners.
- Een burgerberaad (of wijkberaad, of dorpsberaad) is betrokken bij het maken van nieuwe plannen. Zo krijgen inwoners meer invloed.
- Jouw gemeente vraagt bij belangrijke besluiten wat inwoners ervan vinden (referendum). Bijvoorbeeld bij grote bouwprojecten. Of bij een gemeentelijke herindeling. Ook bij belangrijke beslissingen voor een buurt of wijk.
- Inwoners krijgen bij bouwplannen al snel informatie. Met een speciale plek op de website van de gemeente. Zodat inwoners op tijd weten wat er gaat gebeuren.
- Jouw gemeente steunt inwonersgroepen (zoals wijkraden, dorpsraden en buurtverenigingen). Ze geven actief advies bij het nemen van besluiten over de buurt. Of ze doen mee bij het uitvoeren van bijvoorbeeld onderhoud van groen.
- Jouw gemeente steunt projecten van inwoners om hun wijk leefbaar te maken voor mens en dier. Ook met geld, als dat nodig is.
- Is voor een gemeentelijk plan een vergunning nodig? Dan krijgen inwoners hier op tijd informatie over. Niet alleen digitaal, maar ook via huis-aan-huisbladen. Of op de locatie zelf. Bijvoorbeeld een lint om een boom die gekapt dreigt te worden.
- Jouw gemeente steunt projecten waarbij inwoners samen lokaal energie opwekken. Of voedsel verbouwen. Of een woning willen bouwen.
- Hebben inwoners klachten? Dan kunnen ze dat melden bij één gemeentelijk loket. Dit loket is ook open tijdens de nacht en in het weekend: voor meldingen van overlast en overtredingen.
- Jouw gemeente maakt afspraken met woningcorporaties en huurdersverenigingen over de rechten van huurders. Bijvoorbeeld bij ingrijpende veranderingen.
- Er komen een kinderraad en een jongerenraad. Ze adviseren de gemeenteraad.
- Jouw gemeente benoemt een onafhankelijke klachteninstantie. Ook voor kinderen.
- Onafhankelijke lokale media zijn belangrijk. Zoals de streekomroep (lokale radio en tv). Jouw gemeente geeft hier extra geld voor.

- We ondertitelen standaard uitzendingen van vergaderingen van de gemeenteraad. Gebarentolken zijn aanwezig bij belangrijke evenementen in de gemeente. Er komt extra geld om uitzendingen toegankelijk te maken voor mensen met een auditieve (gehoor) beperking.

10.2 Open bestuur

Open (of transparant) bestuur betekent: duidelijk laten weten waarom bepaalde beslissingen worden genomen. En vertellen wat precies de reden is om iets wel of niet te doen. Dat zorgt voor meer vertrouwen in jouw gemeente. Kortom: geen onduidelijke of geheime afspraken, maar duidelijkheid voor iedereen. Jouw gemeente zet zich daar actief voor in. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- Alle informatie van de gemeente is openbaar en digitaal beschikbaar. Zo min mogelijk plannen zijn 'geheim' of vertrouwelijk.
- Er komt een openbaar register van lobbyisten (mensen die proberen invloed te krijgen op politiek en beleid). Daarin staat welke invloed zij hebben gehad. Een onafhankelijke organisatie controleert dit.
- Tijdens het samenstellen van het college van burgemeester en wethouders zijn alle gemaakte afspraken openbaar.
- Voor gemeentezaken kun je ook via de telefoon contact opnemen met jouw gemeente. Of terecht bij een loket in het gemeentehuis. Communicatie per post blijft ook mogelijk. Net als contant betalen op het gemeentehuis.
- De informatie van de gemeente is begrijpelijk, toegankelijk en snel beschikbaar. Inwoners mogen onduidelijke brieven terugsturen; ze krijgen dan een duidelijke brief terug.
- Jouw gemeente start een proef met een online volgsysteem (track and trace). Hiermee kunnen inwoners een bepaalde aanvraag live (realtime) volgen.
- Bij communicatie met inwoners spreekt de gemeente over 'inwoners'. Niet over 'klanten' of 'cliënten'.

- Jouw gemeente maakt duidelijk welke samenwerkingen er zijn. Bijvoorbeeld met andere gemeenten of organisaties.
- Jouw gemeente werkt actief regionaal samen. Op het gebied van dierenwelzijn, klimaat, natuur en milieu.
- Jouw gemeente voorkomt dat personeel te veel uitstroomt. De inhuur van extern personeel blijft onder de 10%.
- Vanaf 2026 krijgen gemeenten onvoldoende geld - van de Rijksoverheid - om hun taken uit te voeren. Toch blijft jouw gemeente goed zorgen voor mens, dier en natuur.

10.3 Privacy, data en digitale onafhankelijkheid

Privacy betekent dat niet iedereen alles van ons hoeft te weten. Ook de - lokale - overheid niet. Iedereen moet een vrij leven kunnen leiden. Dat is belangrijk, zeker gelet op de technologische ontwikkelingen van de afgelopen jaren. Digitale privacy, het beschermen van gegevens en het controleren van techbedrijven en sociale platforms zijn belangrijker dan ooit. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

- De website van jouw gemeente is de belangrijkste bron van informatie. Je kunt daar alle informatie van de gemeente vinden.
- Jouw gemeente gebruikt kunstmatige intelligentie (AI) alleen als dat echt nodig is. En als er geen risico's zijn voor de privacy of de veiligheid van informatie. Het gebruik van AI is niet duurzaam: het kost enorm veel energie.
- Jouw gemeente is voorzichtig met cameratoezicht in de openbare ruimte. Vanwege de privacy van mensen. Het mag alleen tijdelijk. En onder strikte voorwaarden, zoals een maximale bewaartermijn voor camerabeelden.
- Automatische gezichtsherkenning vindt in jouw gemeente niet plaats.
- De gemeente mag data (gegevens) alleen verzamelen als er een duidelijke reden voor is. En alleen met toestemming van iemand.

Waarom is privacy zo belangrijk?

Privacy is een grondrecht. Je bent baas over je eigen gegevens. Maar nieuwe technieken zorgen voor steeds minder privacy. Camera's die in steden hangen. Systemen die ervoor zorgen dat zorgverleners jouw medische gegevens kunnen inzien. Of internetbedrijven die persoonlijke gegevens van ons verzamelen (en doorverkopen). De Partij voor de Dieren vindt: als je iets privé doet, hoeft niemand anders dat te weten (als dat niet nodig is voor je eigen veiligheid).

- Het online volgen van inwoners gebeurt alleen in uitzonderlijke gevallen. En volgens duidelijke richtlijnen. De gemeente gebruikt geen nepaccounts op sociale media.
- De gemeente gebruikt geen manieren (algoritmes) waarbij computersystemen beslissingen nemen over inwoners zonder menselijke invloed. Jouw gemeente maakt algoritmes openbaar en sluit zich aan bij het landelijke Algoritmeregister.
- Jouw gemeente verbiedt het volgen van inwoners via bluetooth of wifi in de openbare ruimte.
- Jouw gemeente laat inwoners zien wie toegang heeft tot (door de gemeente verwerkte) persoonsgegevens. Inwoners krijgen actief informatie over het recht op het aanpassen of verwijderen van informatie.
- Iedereen moet kunnen weten wie welke gegevens verzamelt in de openbare ruimte. En met welk doel. Het plaatsen van sensoren in de openbare ruimte mag alleen met een meldplicht. Verzamelde gegevens - in de openbare ruimte - zijn beschikbaar voor iedereen. Tenzij het over persoonsgegevens gaat. Of het delen niet mag vanwege de wet.
- Jouw gemeente blijft goed op de hoogte van wat er allemaal gebeurt in de wereld. En welke spanningen dat kan veroorzaken bij groepen inwoners. Bijvoorbeeld via wijkteams of gebiedsteams. Of via wijkambassadeurs. Jouw gemeente handelt actief - als dat nodig is - om spanningen te voorkomen.
- Protesteren - rustig en zonder geweld - mag in jouw gemeente. Demonstraties vooraf aanmelden is vrijwillig. Je hoeft ook niet te vertellen over welk onderwerp een demonstratie gaat.
- Elke gemeente onderzoekt of ze zelf (onbedoeld) bijdraagt aan misstanden ergens op de wereld. Zoals aan kinderarbeid of milieuvervuiling. Jouw gemeente stopt met activiteiten die bijdragen aan misstanden.
- Jouw gemeente werkt niet samen met gemeenten in landen waar de overheid (door de Verenigde Naties erkende) plekken illegaal bezet. Of volkeren onderdrukt of natuur vernietigt.
- Jouw gemeente werkt niet samen met organisaties en bedrijven die bijdragen aan de bezetting van een land. Of bijdragen aan het onderdrukken van volkeren. Of aan het vernietigen van de natuur of het klimaat.
- Jouw gemeente erkent Palestina als een onafhankelijke staat. Jouw gemeente vraagt de Rijksoverheid om dit ook te doen.

10.4 Vrede in jouw gemeente, vrede in de wereld

Conflicten, oorlogen en onderdrukking op andere plekken in de wereld hebben ook invloed op jouw gemeente. Het kan bijvoorbeeld zorgen voor spanningen tussen (groepen) inwoners. Jouw gemeente komt actief op tegen onrecht. Want niets doen - tegen onrecht waar ook ter wereld - kan niet. Hieronder lees je meer over wat elke gemeente lokaal kan doen:

**SAMEN ZORGEN WE VOOR
EEN ANDER POLITIEK KLIMAAT.
STEM 18 MAART**

**PARTIJ
VOOR DE
DIEREN**

**IN JOUW GEMEENTE
NATUURLIJK.**